SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 31

Uredništvo Francuska 7 tel 28 098
Administracija Kardeljeva 31, tel 24 001

BEOGRAD UTORAK, 31 JUL 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

MIROSLAV ĐORĐEVIĆ

TRAGOM STVARANJA KNJIŽEVNOSTI SRBIJE

Ne treba sumnjati u stvaralačke snage ma koje generacije, niti u stvaralačke potsticaje ma koga istoriskog trenutka. Ali ima istoriskih godina u kojima mora mnogo što šta više da se kaže i generacija na kojima leži veći dug neiskazanog. Ima takvih istoriskih godina koje nisu samo trenuci istoriskog toka, već uzvišice sa kojih se sagledaju epohe, unapred i unatrag, a od generacija koje u njima žive traži mnogo: da zbivanja sagledaju u oba pravca, i o njima ostave trajnija svedočanstva, bez pečata starog, bez zbunjenosti pred novim.

Vreme u kome živimo ima tu svoju veličinu da je prekretnica istoriskih epoha i to suštinski drukčije nego one ranije. I nije čudno da stvaraoci kojima je zadatak da uobliče pregnuća i svest naroda borca i ostave svedočanstva o svemu što se zbiva, katkada stoje zbunjeni baš veličinom tog zadatka. Zbunjeni, — ne i sputani. Otpada i onaj poslednji, budžakliski prigovor — da stvaralac nema slobode i širine potrebne da se misaono i umetnički uobliči naša stvarnost. Ali, u toj slobodi i širini nastaje ona teška i dramatična borba: borba za stvaralački izraz.

Ima glasova koji izražavaju bojazan: da pojedine pojave u našoj lirici ne odišu gnjilošću svojstvenom dekadenci? da one nisu posledica raspojasanosti u stvaranju umesto slobodnog stvaralačkog zamaha? Što se baš lirika lako nađe na udaru, razumljivo je: drama i roman traže čvršću kompoziciju, raspevanost od nekoliko minuta u njima mnogo ne stvara: i ono što stvori, podložno je mnogim daljim proverama ,prođe deset metamorfoza dok ne dobije svestan potpis stvaraoca. Šta će dati drama i roman u daljem traženju izraza, videćemo. Njihova ostvarenja stižu docnije nego poetska. A da nas poetska već opominju, to je neosporno.

Bojažljivost koja se uočava kod davanja primedbi nalik na opomene, nesumnjivo potiče od rizika koji čovek na sebe navlači: da mu se prebaci omrznuti šablon, krutost. Nek otpadne šablon, nek otpadne krutost, ali neki kriterijumi moraju ostati. Mora i budnost ostati, jer neodmereno raspasivanje spontano vuče natrag. Zašto, na to pitanje odgovor ne leži u analizi trenutka, već u kopanju po istoriskim naslagama. Treperenja trenutka neshvaćenog u istoriskom zbivanju ma kakav blještavi artistički otsjaj dobila, prestaju sa trenutkom, i gasne njihov otsjaj — kao kratkotrajno priviđenje. Vidimo takva treperenja trenutka tu i tamo u lirici, — neka im tu bude i kraj (doslednije: — neka im i tu bude kraj).

Traganje za izrazom postalo je traganje za uzorima »kroz široko otvorene prozore na sve strane sveta«: »treba znati i Prusta i Žida, Džemsa Džojsa, a zanimljiv je svakako i Sartr i Fokner i mnogi, mnogi drugi«, — čitali smo nedavno u jednom članku punom nade, »Neka raste bujno i slobodno«. Ne poznajem sve pojmove varijante termina kosmopolitizam. Mislim da je, u preimperijalističkoj eposi i Lamartin mogao biti kosmopolita, ali nije samo zbog toga duboko shvatio istoriski smisao Čele-kule, već zato što je zapanjen stajao pred njom i slušao zvižduk vetra kroz očne duplje lobanja. Shvatio je neumrlost njemu stranog naroda heroja, jer je nju na jednom neizbrisivom detalju doživeo. Sigurno da je u tom doživljaju mogao naći dosta potsticaja za dosta pesama ,i preko njega shvatiti epiku srpskog naroda. Verujem ,takođe, da se Gete divio srpskim narodnim pesmama ,ali koliko je to divljenje bilo plod doživljenog, a koliko plod uporednih književnoistoriskih studija, ne znam. Sklon sam da više verujem Lamartinu.

Od zidanja uzgred pomenute Čelekule i Vukovog beleženja srpske narodne epike prohujalo je više nego vek burne stvarnosti i grčevitog traganja za njenim književnim izrazom, i kada se danas iskaže konstatacija da raspojasanost u stvaralaštvu spontano vuče natrag, to još nije zabrinjujuće. Pitanje je gde natrag. Odgovor nesumnjivo treba napipavati vremenskim tragom.

Godine i decenije vremenskog trajanja su za nama, sigurne, kalendarski odmerene. Ali su mnoge godine istrgnute iz hrestomatije srpske književnosti, olako su proletele ne ostavljajući kristalizacije književnog i umetničkog izraza. Iskristalisati izraze minulih vremena između dva svetska rata ili pred prvi svetski rat, može još uvek biti dostojan zadatak književnog stvaraoca. I još više od toga: može biti neophodnost, da se nesvesno ne bi padalo u prazne prostore tih decenija. Ali se toj protekloj stvarnosti treba vratiti kao nečem doživljenom, i naći joj odgovarajući izraz.

Beograd — to je bio oduvek tvrd orah za književnost i čudno tlo književnih bujanja. Ali ipak književni pokušaji da se on zahvati kroz različite ljudske duše i njihove sudbine, i tvorevine koje pokazuju kako je on zahvatao ljude stvaraoce — mogu dati prilično bogatu antologiju, vrednu dubljih izučavanja bez obzira na to što bi u njoj bilo mnogo nedoreče nog, pa i netaknutog. Nije preterano reći da je pitanje književnosti Srbije u četiri decenije XX veka uglavnom pitanje Beograda u književnosti i književnog Beograda, ma kako se inače u delima prostorno šetalo i po palankama i po selu. Doduše, ono što se javljalo od početka XX veka svakako se poređalo u dvema zadnjim decenijama XIX-og. Ali je simptomatično da je od osamdesetih godina nadalje o Beogradu, kao o njemu (a ne uzgred), najneposrednije progovorila kriminalna feljtonistika jednoga Taše Milenkovića ili Mite Živkovića, reagujući na upadljive negativne pojave tadašnjeg velikovaroškog života u njegovom naglom razvoju. »Reprezentativna« književnost je tada uglavnom o tome ćutala, da početkom XX veka progovori ne kao savest, već kao žrtva.

Nesumnjivo da će biti potrebno dosta prilježnih proučavanja da bi se ocenilo šta je značio modernizam svih pravaca u razvoju književnosti Srbije, ali se i bez zadiranja u detalje u njemu može oštro proučiti: ono u čemu je književnost bila svedočanstvo o sopstvenom gnjilenju i raspadanju, i ono u čemu je bila svedočanstvo o gnjilenju i raspadanju srbijanskog društva ,i trzajima »oslobođenih« i »utopljenih« duša. Ono nedorečeno u književnosti Srbije kroz četiri decenije XX veka ostalo je nerazrešeno do dana današnjeg, i mi o značajnoj siptomatici i problematici još uvek ćutimo, gledajući u pregršt ima tadašnjih književnih slogova košmarska buncanja dostojna obazrivog zaobilaženja pri sastavljanju ili projektovanju kakvih antologija. A i o tim buncanjima bi trebalo jasnije i otvorenije progovoriti, ne samo zato da bi se rešila književnoistoriska pitanja jednog perioda, već i zato, di bi uskratili njihovu reprizu u našim lirskim albumima.

Kaže se, da mi nastavljamo tradicije naše napredne književnosti. Da to ne bi bila prazna fraza, kao stvaraoci moramo naći konkretne sadržaje književnih tradicija i u našem delu dati njihovo osobeno produženje. Preskočiću, ovde, pitanje o tradicijama napredne književnosti iz vremena bivše Jugoslavije, jer dobar deo tadašnjih stvaralaca i danas stvara, a i svi ostali su bili ljudi današnjih generacija (Posebno je pitanje ukoliko pojedini od tih stvaralaca i sami nastavljaju sopstvene tradicije) Ako preskočimo i ovlaš dodirnute četiri decenije XX veka, mogli bi se oslanjati na tradicije koje nam je ostavila poznata plejada realista. Ali, produžiti te tradicije, znači prebroditi i krize u kojima je tadašnji realizam malaksao. On je, pak, malaksavao već od osamdesetih godina, i malaksao upravo u Beogradu.

Kolevka srpskog realizma, tzv. seoska pripovetka, umetnički je bledila već od osamdesetih godina. Njeni nosioci već otada na osobeni (ali ne — književni) način pasivno srastaju sa Beogradom. U sopstvenoj književnoj nemoći pred gradskim zbivanjima, rascvetani seoski pejsaž postaje im sve više uteha za sva razočarenja i nedostignute (a već nagnjile) ideale. Čitava jedna generacija pripovedača, nosilaca te seoske pripovetke, poreklom sa sela a sa boravištem u varoši, počela je da gleda selo u litografskim bojama. Svoju je ulogu u tome odigrao i književni profesionalizam nešto drukčije vrste nego napr. Dositijev ili Vukov.

Književnik — ta reč će tek pod kraj XIX veka obeležiti profesiju, da u mnogim ušima zazvuči gotovo kao probisvet, da označi nešto kao sumnjiv, politički ili moralno kriminalan elemenat. Ne treba biti toliko širok, pa to uvek pravdati političkim stavom književnika; tome su često bili uzrok alkoholni zadah književne atmosfere i badavadžisanja za kafanskim stolom. Uvek su se književnosti rađale na bojnom polju, a zamirale za kafanskim stolom. Za ovim, istina, nije bilo potsticaja za stvaranje trajnih vrednosti, ali je bilo dosta izgovora za stvaralačke nemoći pred velikim zadacima u osvitu novoga vremena Natrag se nije moglo (taj korak je umetnički uspeo da opravda samo Laza Lazarević), a napred — dalek put, najčešće nesagledan, uvek mukotrpan, a gde vodi — i to se postavljalo kao otvoreno pitaje. Ne treba zaboraviti, kraj XIX veka u Srbiji, to je već bilo vreme krahiranja mnogih malograđanskih iluzija. A nosioci srbijanske književnosti toga vremena bili su ipak — malograđani.

Zdravog, iskrenog, snažnog, punog vere, bilo je u srbijanskoj proleterskoj lirici bez obzira na njen umetnički domet. Duhovna stremljenja na

(Nastavak na četvrtoj strani)

VLADIMIR POPOVIĆ

SAN

Grlio bih braću bez hvale i vike,
svu braću iz jama, brloga na dnima:
iz stanja krtica, iz društva sa psima
popeo u sunca, zore i vidike:

da cvatu ljepote i da kresnu slike
čarobnoga svijeta što sam tkao svima
— i krvlju, i srcem, na javi, u snima. —
slazeći u šume i pod maslinike.

U ljepoti smiren, u gorenju tihu
podajem se gorko, kazujem u stihu
i sve teži bivam dokle lavež raste.

Zao lavež raste iz ljudskoga gnijezda:
hoće li se dići u prostore zvijezda
il će crnu zemlju da tuga preraste?

Ja vidim oblake otrovne i tmaste:
kamo će seljaci s pašnjaka i njiva?
Zar nikoga više neću naći živa,
zar će smrt sa zemljom da ozbiljno sraste,

da posvema sraste, da i sam nadraste,
san što žudi zore s nakitima srebra,
san što poljem duše u nedogled raste,

san bogat u slavu bratstva svih plemena,
i ljepote trava, i slobode zebra?
Zoro s prelivima i zlata i srebra,
na me već juriša zub nesitih hijena.

A što vidjeh mrtvih mališa i žena!
Čuste li plač vjetra kroz gnjate i rebra,
trudnu pjesmu bune pravednoga sebra
i mržnju gdje huji vrh krvavih stijena?

U ljepoti smiren, u gorenju tihu
podajem se gorko, kazujem u stihu
i sve dublji bivam dokle lavež raste.

Zao lavež raste iz ljudskoga gnijezda:
hoću li se dići u prostore zvijezda
il će smrt i zvijezde da smrću preraste?

NENAD STAVJEL

ZAPIS O ČOVEKU I HEROJU

Žumberak .. Sećam se samo kao kroz maglu da je tada ispred nas bila široka karlovačka ravnica i nekoliko hiljada Čerkeza i Nemaca, iza nas plješevička brda, a oko nas vinova loza na padinama blagih brežuljaka, puna grožđa. I da smo bili gladni. I da nismo ubrali nijedan grozd, jer nismo hteli. I da su nas tako seljaci zavoleli

Na oči nam je pala crna koprena. Umor. Gonili smo Čerkeze i Nemce. I oni su gonili nas. Petnaest dana. A Žumberak, taj kraj za koji vinova loza znači što i za Vojvodinu pšenica, taj predeo što svakom pesniku, koji prođe kroza nj', uzbuđuje maštu? Ma da sam bio u njemu, ne mogu da kažem da sam ga video. Odučio sam se od toga da gledam i shvatam lepo. Videli smo samo avione sa krstovima na krilima, tenkove, Nemce i Čerkeze. To je bio okvir našeg doživljavanja.

I sećam se da se jedan jedini čovek tada smejao. Smejao se tako da mi još i danas u glavi odzvanja njegov smeh.

Naime, bilo je ovako. Desno od naše kolone, na kilometar od nas, Nemci su pretrčavali preko čistine. Na sebi su imali kratke bele pantalone koje je Hitler, kada je izgubio Afriku, slao njima pošto, verovatno, nije imao kome drugom da ih šalje. Ugledavši ih takve, a do tada nismo imali prilike da ih vidimo u sličnim uniformama, Miloš Kljaić se nasmejao od srca. Kroz smeh je vikao:

— Vide, vide, vide skakavaca...

Onda je naša kolona krenula dalje. Pred niskom čukom izvestili su ga da preko nje, na 300 metara, ima neprijatelja. Kljaić se popeo gore. Podigao je dogled. Šinjel, sivo-zeleni nemački plašt koji nikada nije skidao sa sebe, zalepršac je na vetru i učinio ga snažnijim i širim. Zatim je odjeknuo samo jedan kratak rafal..

Znam Kljaića, da ga nije pogodilo, on bi sigurno povikao: »Vide, vide, vide koliko imaju municije. Ha, ha, ha..

Ali, bio je pogođen. Imao je šest metaka u telu, a na licu mu je lebdeo osmeh; onaj ostatak smeha koji su u njemu izazvali »skakavci« i kojim nas je razvedrio. Možda je i tada, u svom poslednjem času, njime hteo da

kaže: »Nije to ništa, opet ćete vi da ih smlatite i bez svog komandanta. Zbogom«.

Nedavno sam sreo prizjatelja koji je poznavao Kljaića. On mi reče:

* * *

— Šteta, bio bi danas pukovnik ili čak general.

A ja sam mu odgovorio:

— Šteta, bio je čovek...

Pre nepunih mesec dana bio sam u bačkom selu Krnjaja koje se sada zove Kljaićevo Tamo žive Kordunaši, kolonisti. Među njima i Kljaićev otac. Starac Marko, već umoran od dugog životnog puta, još uvek plače. Plače muški — pusti po koju suzu i briše je da to niko ne primeti. On se seća svega i priča:

»Od dana ustanka vidio sam ga svega tri ili četiri puta. Jadno moje dijete. (Suza). Jednom je došao kući da bude dva-tri dana, pa da se siti narazgovaramo.

Imao je lijepa konja. I ispod sedla novo novcato ćebe. A mi smo pogoreli. Od svega blaga ništa nam ostalo nije do li jedno staro ćebe koje sam nosio sa sobom kada sam bježao u šumu. I ja mu rekoh:

— Miloše, sine, da se mijenjamo. Vi ste vojska, uhvatićete.

A on mi odgovori. Sjećam se kao da ga danas slušam:

— E, oče, ti si ovdje, kod kuće. A ja imam tamo stotine boraca bez odijela. To je njihovo.

Plitvice... Sedam dana marša kroz šumu kojoj nema kraja. Na leđima brigade dvesta ranjenika koje iz Like treba prebaciti za Kordun. Otsečeni smo. Prolaza nema osim kroz planinu Plješevicu, kroz koju bi se malo ko usudio da prođe.

Četvrti dan marša umrla su dva partizana. Od gladi i umora. Sledećeg dana trojica. Seli su kraj kolone, a kada su drugovi hteli da im pomognu da se usprave, bili su već ukočeni. U pratećim četama lipsavale su mazge koje su nosile teške mitraljeze.

Petog dana naveče Kljaić pozva komandire pratećih četa i naredi im:

— Teške mitraljeze zakopajte. Ne mogu ljudi više da ih nose.

Za pola sata komandiri su se vratili iz četa..

— Druže komandante, borci ne daju mitraljeze. Kažu da će ih izneti pa makar pomrli svi.

I zaista su izneli sve teško oružje. I ranjenike. A sneg je bio do kolena i na drveću nije bilo lišća da se jede.

Možda ovaj slučaj i nije toliko važan. Važan je samo iz jednog razloga. Kljaić je mislio o svojim ljudima, a oni su mislili o njemu, o svojoj jedinici. Jer, šta bi ta jedinica značila da je ostavila mitraljeze, i šta bi on značio tada kao njen komandant.

* * *

U bačkom Kljaićevu, kada smo se rastajali, Kljaićev otac, stari Marko, upita me. (Osetio sam da je to bilo iz dna duše):

— Znam, rat je rat. Nemam više sina, a imam sećanje. Selo se po njemu zove, jedna ulica, i jedna zadruga I sve to me nagoni da razmišljam noćima — da li je trebalo da on pogine baš tada. Ti si, sinko, bio tamo. Kaži ocu iskreno...

O, jadni starče i oče heroja! Teško je da se odgovori. Nije baš tada morao da pogine. Mnogi u takvim situacijama ne bi izgubili glave. Na njegovom mestu ja bih se sagnuo, pronašao bih žbun da me ne vide. Ali, on ne bi bio Kljaić da se sagnuo i da prvi, ispred cele brigade, nije izišao na brdo.

(Nastavak na drugoj strani)

Umetnička kritika ne sme malaksati

Piše:

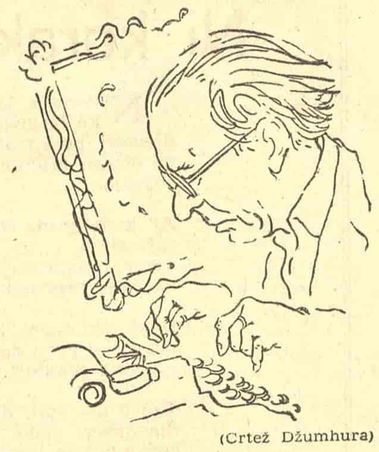

(Crtež Džumhura)

MOMČILO STEVANOVIĆ

Banalna je istina da je jedno umetničko delo — slika, kip itd. stvorena da se gleda i da se u njegovoj lepoti uživa, da nam samo kaže šta ima reći, a ne da se pred njim i u njegovo ime govori ili o njemu piše. Međutim, sve manje se pretenduje da je likovni jezik jedan opšti jezik koji svojom neposrednošću govori obrazovanom kao i neukom, svakom ko ima srca da ga oseti i želje da ga sluša Otkad je slika prestala biti »knjiga za nepismene« reč je postala njen sve usrdniji pratilac, a u sve složenijim razvojem likovnih problema rastao je i značaj posredničke uloge reči Literatura o likovnoj umetnosti danas je toliko napredovala da jedan španski pisac o umetnosti smatra da je progres na ovom polju prevazišao progres u tehnici, a ćućemo i od samih znamenitih slikara izjave da je »ogromno osećanje olakšanja koje umetnik ima kad je pomoću reči precizirao smisao svojih likovnih otkrića«. Danas je likovna umetnost opasana zidom debelih knjiga, svezaka i sveščica bezbrojnih časopisa i novina. S tom možda neveselom činjenicom valja nam se pomiriti kao sa nužnošću svoga vremena i priznati je kao potrebu savremene likovne kulture.

Mi doduše u taj zid nismo ugradili mnogo cigalja. Kod nas u Beogradu o umetnosti se i malo piše i malo štampa, a piše se radije o prošlosti nego o današnjici Dok naučna literatura uživa izvesno poštovanje i kojekako korača svojim putem u arheološkim godišnjacima, zasebnim publikacijama ili muzejskim časopisima, literaturi koja prati živu umetnost i koja je od šireg publiciteta, takozvanoj umetničkoj kritici — da ostanemo za nevolju pri tom nazivu i da ne cepidlačimo o njemu — nikako ne uspeva da stane na noge. Jedina umetnička revija u Jugoslaviji, Umetnost uspela je da za tri godine svoga postojanja iscedi kao iz suve drenovine dva broja, a pokušaj sa Ulusovim listom Lik ugasio se na petom broju. Kritika koja gostuje po književnim listovima i u dnevnoj štampi ne pruža nam utehu da im dosađuje čestim posetama. Po nuždi krzljava, razbacana, zaturena, ona jadva životari... Niti se grabi da govori, niti ko nju mnogo traži. Pre nekoliko meseci na neke njene slabosti osvrnuo se ukratko vajar Sreten Stojanović (Književ. nov. 27. XI. 50) — i to je kanda sve. Neka nam ovaj njegov napis posluži kao povod ne toliko da se zamislimo nad tim manama koliko da insistiramo na potrebi njene vitalnosti i njenog jačanja.

Jasno je da u jednom oskudnom rodu, kao što je pisanje o živoj umetnosti kod nas, nedostataka ima i da ih mora biti i to bez sumnje više nego što ih je Stojanović u svome letimičnom osvrtu i mogao nabrojiti. Malo će ko sporiti da su njegove zamerke tačne, al. su mnoge, izgleda mi, tačne u toj meri da bi se onako uopšteno i bezlično učinjene mogle primeniti na umetničku kritiku u svim zemljama, skoro da nisam rekao i u svim vremenima, što bi donekle izvinjavalo naše slabosti. Uvek se, na primer, dešavalo, i svugde se dešavalo, kad se sudilo o umetničkim delima savremenika, »da se tamburaški orkestar proglasi za violinski koncerat«, da promakne »vešto pa i nevešto proturen lažni novac«; i obrnuto: da se tolika prava remek-dela umetnosti ne samo ne zapaze nego žigošu kao neuspela. I to ne samo od ljudi kad pišu već i kad svoj sud izraze u jednom još odgovornijem obliku: prilikom žiriranja. Dokaz su tolika osrednja dela nagrađivana svakovrsnim nagradama, dela za koja se danas i ne zna da su postojala ili ako se zna to je samo po čuđenju da ih je neko mogao nekad ceniti. A isto tako tolikim remek-delima najvećih umetnika bilo je uskraćivano čak i pravo da se izlože. Ne bi se verovalo koliko su ovakve greške bile česte i kojim se sve oštrovidim ljudima nisu dešavale — zbog toga, valjda, što je umetničko delo, pravo umetničko delo, »kao veliki gospodin pred kojim treba čekati da nas on prvi oslovi«. Utešno je samo što ni jedan pogrešan sud nije ostao definitivan. Piše se i kod nas i proizvoljno, i lično, i površno, a valjda i »s malograđanskim oduševljenjem nad slabim i nemoćnim prežvakavanjima iz starih monografija«; — recimo da se i piskara, kako Sreten Stojanović kaže. Sve to nije veselo, ali je prilično razumljivo u jednoj sredini gde umetničke kritike u pravom smislu reči i nema, gde oni koji pišu i ne pretenduju na naziv umetničkih kritičara, već na mnogo skromniji naziv recenzenata. Pogotovu se ne može govoriti o nedostacima »mnogih kritičara« kad se tako reći na prstima jedne vom vrstom pisanja istrajnije bave.

Dve pojave koje Stojanović konstatuje čine mi se još sumornije od ovih nedostataka u pisanju. Prva je da su umetnici, zbog slabosti kritike, ravnodušni prema njenom pisanju. Ako je to tačno ,a biće da jeste, umetnici nisu sasvim u pravu. Ravnodušnošću se stanje neće popraviti, a izlaza nema mnogo. Na loše pisanje može se dati dobar odgovor, olako i pogrešno dati sud može se ispraviti dokumentovanim i tačnim sudom, a slaba kritika dá se potisnuti boljom. To i jeste cilj. Ako ima zainteresovanih ljudi dobre volje koji vide slabosti ovog pisanja i vide u čemu se one sastoje — a izvesno je da ih ima — ljudi oštrijeg oka, dubljeg osećanja i jasnije misli, zašto oni ostaju pasivni i zadovoljavaju se sleganjem ramena? Pored onih koji i danas pišu, među samim umetnicima ima i drugih koji su ranije pisali i, koliko znam, dobro pisali. Zašto ćute? Ako su ravnodušni prema kritici, umetnici ne mogu biti ravnodušni prema publici, bez koje nema umetnosti. Iako su izložbe danas relativno dobro posećene, nije tajna da njihova publika zaostaje po likovnoj kulturi, i to osetno, za muzičkom i pozorišnom publikom, a da i ne govorimo o čitalačkoj. Samim umetnicima pisana kritika nije nužna. U svome krugu oni pretresaju o svojim radovima i temeljnije, svestranije, i opširnije nego što je to moguće uraditi u pisanom članku. Ali je posrednička uloga pisane kritike prema publici naročito važna i to utoliko važnija ukoliko je publika nerazvijenija. Zato pisanje o umetnosti ne bi smelo da ne zanima likovne umetnike.

Još manje je utešna Stojanovićeva konstatacija da je jedan deo kritike zbog nejasnoće svojih pogleda »sam po sebi došao u bezizlazan položaj i manje više zaćutao«. Meni se čini da od te epidemije ćutanja zbog ovog ili onog razloga preti još uvek ozbiljnija opasnost nego od »bujice« novih kritičara koju on s nepoverenjem dočekuje. Ja nju nisam uspeo da uočim. Možda je slika o toj bujici sticajem okolnosti i prividna. U svakom slučaju ti mnogobrojni novi kritičari nisu afirmirali svoju volju da na poslu istraju.

Jedno je, izgleda mi, neosporno: nezdrava klonulost volje za kritikom nije od koristi ni umetnicima, ni publici, ni umetnosti. Kritika u kojoj pulzira više krvi, ma bila ona po nevolji i nesavršena, ima svoju pozitivnu ulogu, jer već i samom reakcijom protiv sebe potstiče na razmišljanje o umetnosti.

UNIVERZ. BIBLIOTEKA

IVO FRANGES

ISTINA O TALIJANSKOM JUGU

Karlo Levi: „Krist se zaustavio u Eboliju"

U jeku rata, 1943 godine, u tami jedne zimske fiorentinske večeri, zatvara se u sobu Karlo Levi, politički prognanik i bivši konfinirac, pali svjetiljku uspomena i piše djelo pod naslovom Cristo si è fermato a Eboli (Krist se zaustavio u Eboliju). Talijanski je fašizam pao, Italija je već sklopila primirje, Nijemci vladaju gradom, a u Leviju buja prošlost: toj misterioznoj sadašnjosti, punoj progonstava, ratova i smrti, nesigurnosti i privremenosti, suprotstavlja on »ono nepomično vrijeme progonstva, onu crnu civilizaciju, koju je napustio«. Levi je dotada bezbroj puta ispričao prijateljima sadržaj svoje knjige, bezbroj puta prelistao u duhu strane toga neobičnog albuma, ali je došlo vrijeme da se, u času sretne inspiracije, razvije taj čudesni film pred očima svih Talijana, svih ljudi. On to mora, on je s tim narodom Juga proživio punu godinu dana, dijelio sve tegobe života i dočekao (on, Židov) da bude nazvan najboljim kršćaninom Galjanu, a to je najveće priznanje što mu ga ti bijedni seljaci mogoše dati.

»Spomenuta izreka o Kristu i Eboliju — kaže Levi u predgovoru — krije u sebi mnogo dublji smisao, nego što to kaže njena literarna forma. Tako je uostalom, uvijek kad govore i pričaju simboli. Krist je stvarno došao samo do Ebolija, tamo gdje cesta i željeznička pruga ostavljaju salernsku obalu i more, te ulaze u tužne i puste predjele Lukanije«... »U ovaj sumorni kraj, koji ne zna ni za grijeh, ni za otkupljenje, gdje zlo nije pojam u moralnome smislu, nego otvozemaljska patnja, zauvijek vezana uza stvari i pojave, — u ovaj sumorni kraj Krist nije sišao: Krist se zaustavio u Eboliju«.

Krist se, doduše, zaustavio u Eboliju, ali je umjetnost otišla dalje zajedno sa »don Karlom«, slikarem i piscem, liječnikom i umjetnikom, ispela se ona vrh glinastih visova Lukanije i donijela umjetničku, tragičnu istinu o talijanskom Jugu. Kad se javila, 1945 godine, knjiga je dočekana upravo oduševljeno: doživjela je dosad desetak izdanja (a to je mnogo i za talijanske prilike) i otkrila mnogo nepoznatih činjenica. Jedna je od njih i ta, da je Italija dobila velikoga pisca, koji je odmah ušao u književne povijesti kao tvorac najboljega djela antifašističke književnosti.

Nekoliko krupnih problema postavlja ova neobična knjiga, problema i književnih i političkih; mi ćemo se zadržati na njihovu literarnom aspektu.

»Govorimo radije nekim drugim jezikom: naš je ovdje nerazumljiv«, kaže Levi na početku. Pitanje jezika i tu je bitno kao i kod mnogih drugih djela talijanske književnosti: ako treba govoriti seljacima iz Galjana, onda se mora naći, stvoriti taj drugi, razumljivi jezik, jer u djelu se sastaju dva svijeta, strana jedan drugome i pored neposredne, fizičke bliskosti. S jedne strane don Karlo, s druge čitav Galjano, čitava Lukanija, čitava južna Italija? to sadašnjost dolazi u pohode drevnoj, milenijskoj prošlosti. Ali djelo nije roman, to je kronika ukočenog življenja, trajanja na surovoj glini i lebdenja nad bezdanim ponorima što su pukli pod njom. Podaci su tu, doduše, obavijeni oreolom umjetnosti, ali nisu orkestrirani na način romana. I pored humanoga, prisnoga stava prema lukanskim seljacima, Levi je začuđen i odvojen, više zapanjen negoli zanesen; on doduše nalazi jezik kojim će Galjano približiti nama, ali ne i nas njemu. To dolazi otuda što njegovo pisanje ima karakter obnavljanja, sjećanja; to nije konstruiranje nego slaganje, nije stvaranje nego dodavanje. Razlika je između Levija i ostalih pisaca koji slikaju talijanski Jug (kao Verga, Pirandelo, Alvaro, Vitorini, Jovine, da spomenemo samo najpoznatije) što su južnjaci, a on sjevernik. Njih na Jug dovodi pobunjeno sjećanje na djetinjstvo, ona ista sila koja seljake iz Galjana, čak i nakon dvadesetgodišnjeg boravka u Americi, goni da se vrate u rodni kraj i ožene djevojkom iz svoga sela. Levi se, međutim, u Lukaniju vraća pritisnut jednom drugom, neljudskom stvarnošću, za njega je obnavljanje uspomena opijelo mračnoj sili fašizma koja ga je, prije sedam-osam godina, bacila u gudure Galjana Stoga je sad (»kad mač sijeva a glave polijeću«) njegov pogled zamagljen finom, intimnom lirikom; ali je to samo radoznao pogled stranca, koji je djetinjstvo proveo u posve drugačijim krajevima, u posve drugačijim stoljećima: on ne obnavlja mitove svoga djetinjstva, nego stvarnost svoga vremena. Zato ispod njegove lirike, uz sućut, proviruje tipičnost, gotovo statistička, a lirika ove genijalne reportaže ne rađa se iz jedinstva tih »urođenika« s njihovom stvarnošću i pejsažem, nego iz sudara te stvarnosti s novom, Levijevom i našom. Lirika ulazi u taj svijet kroz nenavikle, začuđene Levijeve oči...

Sjever i Jug dodiruju se u ovoj knjizi, dvadeseto stoljeće s poganskim primitivizmom vještica, čarobnih napitaka, duhova, praznovjerica, misterija i zakopanih blaga. Što je kršćanin u tome svijetu? U tome svijetu u koji nije dopro nitko, pa čak ni božanski Krist? A eto, jedan je drugi Židov, bačen vanjskim nalogom u nepoznat kraj, došao tome zapuštenome svijetu, i tako se Levi pridružio mnogim prognanicima u talijanskoj književnosti. Reklo se za Pelikova Tamnovanja da su Austriju stajala skuplje nego li izgubljena bitka. Levijevo djelo govori da je fašizam izgubio sve bitke, jer nije predstavljao poniznu Italiju siromašnoga puka, željnu pravde i slobode, nego njegove vjekovne neprijatelje, barune, feudalce, posjednike, gospodu. Što je kršćanin (sinonim za čovjeka) u tome svijetu u kome kršćanstvo nije nikada osvojilo duše nego navike? I kada čitamo to Levijevo putovanje »oko svoje sobe«, pitamo se začuđeni bi li Manconijeva povijest bila uopće moguća u tome pradavnom svijetu, bi li ona imala ikakva smisla? Renco i Lucia iz Lukanije? Ni govora! Levijevo djelo pokazuje kako su u realističkom romanu svi tipovi međusobno ovisni, korelativni. Nigdje oca Kristofora, pa čak ni don Abondija. Tamo nalazimo jedino jadnoga nadžupnika, don Trajellu, više volterijanca ili čak poganskoga žreca nego dušobrižnika. Sve je to neki ustajali, tisućljetni, pretkršćanski, gotovo smo skloni kazati pretpoganski svijet, pun totema i tabua, mržnje i strasti. »Galjano je veoma malo mjesto, daleko od cesta i svijeta. Stoga su tu strasti elementarnije i jednostavnije — iako isto tako intenzivne kao i drugdje — te ne će, mislim, biti baš teško upoznati ih«, — kaže Levi na početku. U tome »malom starinskom svijetu« strasti se lome i ukrštaju kao glasovi u praznoj sobi; ali se oni, u toj tjeskobi, stapaju i neutraliziraju poput nebrojenih ljubavnih napitaka što ih je don Karlo i ne znajući popio za svoga boravka u Lukaniji.

Ako je potrebno baviti se pitanjem »vrsta« i odrediti položaj ove knjige, djelo je svakako uzorna lirska reportaža. Dnevnik je pažljivo bilježenje događaja, dan po dan, do slučajnoga prekida koji kida nit zbivanja. Reportaža je dnevnik razlomljen s određenim ciljem, selekcijom i organizacijom proživljenoga. Levijev Krist nije ni jedno ni drugo, nije čak ni umjetnička bilježnica, onaj davni, romantičarski »carne«: to je lirska reportaža kroz vlastitu, ličnu povijest Samo što je pisac još i slikar i liječnik. Zato su poglavlja njegova putovanja kroz prošlost sugestivne dijagnoze, ilustrativne kompozicije i crtice u stilu najljepše toskanske tradicije »bozzetta«, — skica. Elemenat toga osebujnog izvještavanja, putovanja kroz protekla vremena, jest upravo onaj mirni, tihi, povučeni Levijev lirski stil, koji s najvećim mirom iznosi nevjerovatne istine. Otuda knjiga ima nešto od dokumentarnog filma o čemu u romanu nema govora: Levi tu nije ona centripetalna snaga koja oko sebe okuplja događaje i disciplinira ih. On je samo kamerman, on nije heroj, a to lirsko šetanje kamere ima duboku humanu vrijednost. Nekad su putnici iz dalekih zemalja hladno, jer lažno, izvještavali o ljudima s jednim okom, sa psećom glavom, sa divovskim tijelom; Levi, naoko, ima isti način. Ipak, oni su donosili iz treće ruke, izmišljali iz prve. Levijeva kamera propušta to kroz vlastito oko, ne da uvjeri, nego da pobije. Tako se u Levijevoj prozi motiv javi i ode, tiho, kako je došao. Treba li pobijati tu stvarnost, ili je pustiti pred nas onakvu kakva je da se sama negira? Levi bira taj drugi put. Zato njegov stil nosi sve značajke uvjerenja njegovih junaka Lukanaca: »riječ nije nikada konvencionalnost, lagan dašak vjetra, nego uvijek stvarnost, koja djeluje«. Pa to i jest Levijeva metoda: iznositi stvarnost i pustiti je da djeluje. (Ne treba se bojati naturalizma: u književnosti kao što je talijanska ovakav dokumentarni stil najbolji je poziv prema stvarnosti). Iako je Levi slikar, kod njega boje ne pretežu: to nisu ulja, to je grafika. Ona osobina suroga pejsaža koju Levi često, slikarski, naziva pomanjkanjem karaktera, ono sivilo prepržene, ispucale ilovače ogleda se i u njegovu govoru. I to je dobro. Nekako u isto vrijeme kad je don Karlo u progonstvu, putuju Italijom Baldini, Komiso, Alvaro, Vitorini... Tako, naprimjer Alvaro u svome Itinerario italiano (to južnjak šeta Italijom) divi se stvaralaštvu radnih ruku, a gdjegod dođe nosi sa sobom kalabreškog dječaka ispod Aspromonta; Levi suprotno. Sjevernjak, gradsko dijete, on najednom, i protiv svoje volje, živi robinzonskim životom političkog izgnanika, upoznaje »kome je dobro u Italiji« i staje na stranu te ponižene, anonimne, vanvremenske Italije, oživivši lirski osebujno Vergilijev polustih humilemque vidimus Italian.

Kada don Karlo kreće u slobodu, seljaci prijete da će probiti gume na automobilu, samo da ne ode. »Vratit ću se« — obećao im je on. »Ako jednom odeš, nema te više ovamo« — odmahivali su glavama seljaci, kao da su znali da će obećanje teško održati i da se gradski čovjek, uklopljen u »repove« života, godinama drži čak jedne iste tramvajske linije koja ga prebacuje u ured i donosi kući... Naslućuje to i sam Levi, negdje u prvoj polovini knjige: — ne volim da se vraćam na mjesta gdje sam neko vrijeme živio. A je li uopše važan fizički povratak? U času kad se rušio užasni svijet prošlosti i rađao novi, Karlo Levi, slikar, liječnik, pjesnik, obnovio je dane progonstva i ispunio dato obećanje. Vratio se u Lukaniju nošen blagom umjetničkom vizijom i pjesnički odužio svoj dug. Je li mogao bolje?

Hakija Kulenović: Zadrugar (detalj)

JURIJ GUSTINČIČ

REČ JE O TARLEU

Pišući o svoje vreme o neobičnoj elastičnosti poznatog sovjetskog istoričara Jevgenija Tarlea u »Književnim novinama«, učinio sam nepravdu ovome rutiniranom poznavaocu istoriskih intriga ili pak nisam ukazao na naličje njegovog odnosa prema poukama istorije. Ništa nije lakše nego utvrditi protivrečnosti između njegove misli da su Napoleonove armije srušile evropski feudalizam (Tarle: 1940 godine) i tvrdnje da je Aleksandar I doneo u Versaj na bajonetima svojih kozaka slobodu Evropi (Tarle: 1951 godine). Ima jedna dublja istina koju sve nove i nove, na izgled kontradiktorne, činjenice potvrđuju. U Rusiji se rodio novi makiavelizam, dosledan u primeni svojih načela, i on je već našao nove jezuite. Sluge novog reda služe se protivrečnim argumentima sa lakoćom, šarmantnošću i zaboravnošću, na čemu bi im mogli zavideti njihovi veliki prethodnici.

U moskovskim prodavnicama se preko noći pojavio novi časopis »Njus«. U prvom broju Rus Tarle na engleskom jeziku razvija sledeću kosmopolitsku ideju: rusko-engleski odnosi sloro su uvek pokazivali tendenciju razvoja u pravcu najprisnijeg prijateljstva. Pogotovo su Englezi svih vekova bili očarani šarmantnošću i širinom Rusa i gledali kako bi što bolje zadovoljili skromne prohteve Peterburga u raznim delovima sveta, za dobro obih strana i na radost potomstva. Štaviše, oni skoro nikada nisu ratovali međusobno, i famozni Krimski rat nije bio baš toliko važan (kao što je to u svoje vreme sam Tarle tvrdio u svojoj specijalnoj studiji!). Bila je to »potpuno nepotrebna« epizoda. Još jedna epizoda — Čerčilova intervencija u mladoj sovjetskoj republici — postala je u novoj Tarleovoj verziji evropske istorije jedva dostojna male rečenice.

Što se više moskovski hroničari udaljavaju u istoriju, toliko im se čini primamljivijom. Ne bih se osvrtao na ovu neliterarnu temu, kad ona ne bi pružala dokaza jedne nove, a istovremeno prastare psihologije i ideologije.

Zaista, novi moskovski hroničari obožavaju caricu Katarinu II, ne zna se samo da li zajedno s Potemkinom ili ne. Već u sovjetskoj »Istoriji diplomatije« je pisalo: »Kao pametna žena ona je shvatila da je dostojanstvo zemlje kojom upravlja i njeno dostojanstvo. »Ja sam ruska carica«... Zašto bi se moralo išta promeniti u ruskoj državi, kada je imala tako nesebičnu caricu?!

Taj period je drag i srcu Tarleovom. U ona vremena Vilijam Pit stariji, veliki kolonizator i rušilac istočnoindiskog poseda Francuske, nežno je naglašavao da se »osećа Rusom« (stari Pit je znao, šta znači noblesse oblige!), a engleska vlada predlagala je Katarini svoje srce zajedno sa ostrvom Menorka u Sredozemnom Moru... Na ovakvim epizodama pogled našeg letopisca zaustavlja se sa istinskom ljubavlju. A koliko nežne brige on pokazuje sada za očuvanje »integriteta Britanskog imperija« i kakvih li uspomena! Zar se nisu Rusi i Englezi — tako veli on — da bi očuvali svakojake integritete, jedan pored drugoga borili na bojištima prvog svetskog rata?

Dve-tri naglovite napomene o imperijalističkim zabludama prošlosti i magična formula prijateljstva je tu. To su »prisni vojno diplomatski sporazumi«, koji su prema Tarleu bili najčešće u istoriji rusko-engleskih odnosa. Tarle se ne razbacuje primerima, ali mi ćemo ga na jedan aktuelan primer njegove teze potsetiti: 1907 godine carska Rusija i vlada Edvarda VII sklopile su sporazum, koji je zaista bio najjači i najrealniji u istoriji njihovih odnosa. To je bio sporazum o podeli uticajnih sfera u Persiji. Južni deo pripao bi Englezima, a severni Rusiji. Među njima je bila ostavljena neutralna zona da novo prijateljstvo ne bi došlo u iskušenje. Lenjin je doduše ovu deobu Persije žigosao u svojim »Beleškama o imperijalizmu«, ali zar je Lenjin znao i osećao šta znači integritet? Zar nije on bio taj koji je Finsku predao Fincima!

Novi hroničari, a Tarle je jedan od najiskusnijih, padajući u spoljne kontradikcije uporedo sa diplomatskom evolucijom svoje vlade, postali su ponovno verni drevnoj Rusiji, koja je, po rečima Engelsa, već nosila u sebi klice carističke politike XIX veka. To je ona Rusija koju su opisali Flečer i Herberštajn i koja je u XVII veku prekinula odnose s Engleskom (posle smrti Karla I), jer su Englezi »svojoj zemlji učinili zlo delo, vladara su svoga, Karlusa kralja, na smrt osudili i ubili«, a republika nije »ništa drugo do gnijezdo zablude«... Ma kako bili besprincipijelni u odabiranju argumenata, hroničari su dosledni u odbrani ideje o integritetu carstva...

Iza svega ovoga krije se priželjkivanje da se vrate dobra stara vremena tajne diplomatije velikih. Zanimljivo je, da baš Moskva — i jedino ona! — danas obnavlja ovu tek sahranjenu prednost velikih država.

U tome je Tarle dosledan, ma da je morao zaboraviti da je svega deset dana pre toga, u jednom drugom članku na istu temu (časopis »Novoje Vremja«), napadao englesku politiku prema Rusiji i nazvao mladu sovjetsku republiku »odlučnim protivnikom kolonijalnog ugnjetavanja naroda Azije i Afrike...«

OSVALDO RAMOUS

Ni koraka joj ne čuh

Ni koraka joj ne čuh, bješe lagan
kô lastavičji let;
djevojče boso što pleše
na oštrim bridovima
stijenja.

Al' kada grane žbunja
zašuštješe,
zamislih zalutala srndaća
na rubu prorijetkom šume.

Djedovski nagon lovca
pogna mi ruku da dohvati kamen,
i zastah čekajući.

Tad u me upre dv'je zjenice jasne
djevojčica, plaha kao srndać,
čežnjiva kao lane.

Ruka ispusti kamen;
i ja se zastidjeh
zbog sebe, zbog djedova mojih.

S talijanskog preveo:
Vladan DESNICA

Zapis o čoveku i heroju

(Nastavak sa prve strane)

Bila je to hrabrost. »Bezumlje smelih«.

On glavu nije saginjao. Kada bi negde bilo čvrsto, Kljaić bi požurio na to mesto, počeo da viče i da se smeje:

— Vide vide, kako siplju. Ha, ha, ha...

Kakav smeh. Njime bi nasmejao ceo stroj. Onda bi izišao iz zaklona, isprazvio se i pozvao na juriš. Jurišao bi prvi. Takav je bio četrdeset prve kao komandir odreda »Sjeničak«, a i četrdeset treće na Krašiću.

Da, Krašić. To je njegova najveća akcija i najveći uspeh. Bio je komandant bataljona. Proleteri i jedan deo Prve kordunaške brigade opkolili su grad i jurišali na ustašku bojnu koja se nije predavala. On je sa svojim bataljonom bio u osiguranju prema Karlovcu i Draganiću.

Iz Karlovca je pošla pomoć opkoljenima — hiljadu Italijana i šest tanketa. Kljaić ih je razbio i počeo da goni prema garnizonu. No, ustaše u obruču su, misleći da je došlo vreme za proboj, jurnule i probile obruč. Ali, tu je bio Kljaić. On je okrenuo tri svoje čete i potisnuo ustaše natrag. Nijedan nije ostao živ. Kasnije smo saznali da je Kljaić od samog početka akcije bio ranjen u glavu a ipak je komandovao bataljonom.

Nekoliko dana posle tog događaja Pavelić je preko etera poručio partizanima: »Platićete za Krašić«.

Sada, kada o tome razmišljam, čini mi se kao da je ta poruka, ma da ni sam Pavelić nije znao, upućena najviše Kljaiću. On ima najviše zasluga što je Krašić osvojen.

Pokušavam da odgovorim na pitanje Kljaićeva oca Miloš na onom brdu u Žumberku, na poslednjem svom brdu, nije mogao da se ne sagne. A nije mogao ni da se ne popne na njega.

Starče Marko, budi spokojan. Znam, sin ti je i krv nije voda. Ali takav je put smelih.

* * *

U Vojnom muzeju u Beogradu stoji njegova fotografija i opasač sa velikim pištoljem »Valter«, čiji zatvarač liči na koleno. Taj opasač i pištolj bili su mu pratioci još od četrdeset druge. Neki komandanti-kicoši menjali bi kaiševe, uzimali oficirske sa zarobljenih ili ubijenih oficira — da u kolu budu lepši. On je uporno nosio svoj, vojnički.

U Sjeničaku stoji njegova rodna kuća. Ne kuća, već koliba koju je za vreme jednog kraćeg odmora, pošto je bila spaljena, sam podigao. U kući je majka i sestra Danica.

Zatim, postoji selo Kljaićevo i u njemu otac Marko.

To su uspomene na heroja. I postoji njegovo ime koga se sećamo svi mi — borci Prve kordunaške brigade, veliko ime revolucionarnog doba.

I još nešto. Živa je i Ljubica, sestra, koju je Miloš od svih svojih najviše voleo.

Kljaić nije mislio na žene. Samo je jednom rekao da će se oženiti kad prestane rat — ako izvuče živu glavu. A bilo mu je trideset godina kada je poginuo. Voleo je pesmu i kolo, a nikad nije ni pevac ni igrao.

Jednom, kada ga je Ljubica posetila, on je u šali zapita:

— Ljubice, šta si mi donela za uspomenu?

Sestra se zbuni, pa onda otkine mali plavi poljski cvet žavornjak i dade ga bratu:

— Eto, to ti je za uspomenu.

Miloš skloni taj cvet u novčanik.

Kasnije, kada je Kljaić poginuo i kada je Ljubica sva u crnom i uplakana došla u štab brigade po njegove stvari, video sam žavornjak u novčaniku. A neki dan, kada sam bio u Vojnom muzeju, nisam našao taj cvet. Verovatno ga je Ljubica zadržala. To je njeno pravo. Uspomena na voljena brata.

A ja bih ipak voleo da stoji tamo žavornjak. Kraj onog velikog pištolja i vojničkog opasača. Bio bi to Kljaićev simbol, simbol čoveka i heroja.

MATE BERETIN

ŠKARE

S jedne strane more, s druge polje, a u sredini selo po kojem krivuda glavna ulica; uz nju trg s niskom crvenom kućom, pod čijom bi širokom strehom zimi ribari prodavali ribu. A ljeti 1941 na ribarskom stolu, umjesto ribe, nalazile su se jedne škare za obrezivanje vinove loze. Uz sto, kao da škarama održavaju počast, stoje dva oficira crnokošuljca; jedan visok, oštrih očiju kao da sjeku, drugi nizak, ljepuškast i ulickan, podiže glavu i smijulji se kao da je pred njim gospodica koja mu se sviđa. Uz oficire je prevodilac jezika, trgovčić iz sela i talijanaš, za koga se šaputalo da je špijun, a sad se pravio važan što kao tumač služi i selu i fašistima. Trgom pak, pod samim rubom strehe, u koloni idu seljani, uglavnom starješine obitelji i tek što promiču, kao da im se ne ide. Sve bi ovo izgledalo smiješno, kad ne bi kolonu pratili vojnici u crnim košuljama i pazili da li će svaki stanovnik prošina proći pored ribarskog stola, pogledati na škare, a, kao najvažnije, šta će odgovoriti na pitanje oficira.

— No! Čiji škara? Ako ne diče zatvor...

— Ne znam...

Seljani su odgovarali, jedni potiho i bojažljivo, drugi glasnije i odvažnije, prema tomu kakvog je tko bio srca. Ali su svi klimali glavama te svim svojim pokretima govorili: Ne znamo. Odricali su se škara, koje su imale svoju povijest kao i ljudi. Tko zna koliko su trsova loze obrezale, postale poznate u selu, i najzad pod čudnovatim okolnostima ležale na ovom ribarskom stolu, kao da stoje na optuženičkoj klupi u tim prvim ratnim danima.

Vlasnik škara bio je stari Mijo, koga u selu zvahu Mišulić, ne samo zbog imena, nego i zbog njegovih sitnih očica, kao u poljskog miša. Bijaše ponešto svojeglav, a pomalo i hvalisav, makar te mane nisu nikome štetile, jer je Mišulić bio mali obični čovjek. Pa i same su škare pojačavale njegovu hvalisavost; njima se on ponosio. Nekoć, kad je bio mladić, iskoristi popust na željeznici te povodom euharističkog kongresa otide u Beč protumara s jednim svojim seljaninom, uđu u neki dućan i obojica kupe svaki po škare. Seljanin s vremenom svoje izgubi. Tvrdio je da su mu ih ukrali Zagorci kad su kod njega brali grožđe. Da li je točno, ne zna se. Glavno je da je od tada jedini Mišulić posjedovao bečke škare, iako ih tako nije zvao. Naime, seoski kovač je rekao da su to švicarske škare: »najbolja, — kako reče, — robica na svijetu«. One su, po riječima Mišulića rezale lozu kao što munja reže oblak. Nizašto ih on ne bi dao u tuđe ruke, pa ni vlastitim sinovima, jer je mlađarija, govorio je, nepažljiva, a sa škarama, premda su dobre, ipak treba znati raditi. Jedino prvih dana rata, kad su u selo upale »crne košulje«, Mišulić, i to s velikim predomišljajem, samo čas dva posudi škare susjedu, baš ovome prevodiocu i talijanašu. Bojao se da mu taj ne bi naškodio i ne toliko njemu koliko sinovima, naročito mlađem, koji je bio tih i povučen no snažan momak, žute kose i jako pjegavog lica — zbog čega su ga zvali Žuti. Kad je otac Mišulić tome svom, kako bi on rekao »krupnom Žući«, prebacio da je škare posudio upravo radi njega, sin se razljutio. »Ah, djeco, djeco, odgovorio mu je otac, koliko muke s vama«. Zatim ga je opominjao da bude oprezan. No Žuti kao da nije slušao. Često je išao u polje i sastajao se s nekim mladićima. Noću bi niže brda kopali rovove, u čemu je Mišulićev sin bio majstor. Satovima bi švrljao, tražio podesno mjesto, a onda udarao krampom, dok bi mu cigareta neprestano visjela na usnici, pa su mu drugovi šaljivo dobacivali da je kao stvoren za pušača i kopača rovova. Prije dva dana Žuti nije bio čitavu noć kod kuće, a kad je ujutro došao, prljav i poderan, stari ga je htio opomenuti. Ali nije dospio. Sin kratko i odlučno reče svojima, premda se ponajviše obrati ocu:

— Znaš, stari, stvar je učinjena, konca ni. Ako neko pita tko je izgubio jedne škare, šuti, jer ćeš stradati...

Ustvari, one noći Žuti se s drugovima sastao na groblju. Trebalo je izvršiti prvu akciju, potrgati telefonske žice. Milušićev sin je imao donijeti škare. Kako se u kućama nije smjelo paliti svijetlo, mladić je te kasne večeri švrljao u tami, te umjesto starih škara u zabuni uze švicarske.

Za vrijeme akcije, kad su telefonske žice padale i cijukale, na cesti su, u šiblju stražarčili fašisti. Kad čuše cijukanje, oni se još bolje stisnu i opale nekoliko hitaca a ne pomaknu se s mjesta. Mladići su im odgovorili s dva pucnja, i pošto su posao obavili, povukli se. Kako im je to bila prva akcija, pucnjava fašista ih ponešto uzbudi i škare im ostanu kod telefonskog stuba. Nisu se htjeli vraćati, jer još da se radi o pušci, ali o običnim škarama, koje, makar za Mišulića važne bijahu sitnica.

Ujutro nasta hajka za vlasnikom izgubljenih škara... Automobil je jurio cestom, u njemu komisija, s komesarom. Vozilo se, zaustavljalo u blizini svakog stuba na kome je prerezana žica. Komisija bi otšetala do mjesta, a komesar pogledao u vis.

— Ke korađo... — promrmljao bi.

Kad su najzad našli škare, jedan ih član komisije oprezno podigne, zatim pogleda sa svih strana kao da mu je u rukama bomba, a onda predade drugome članu, dok ih komesar prihvati posljednji. Škare su im bile važne, jer će preko njih, kako su mislili, uhvatiti krivce.

Zato su prvi dan pronalazak držali u tajnosti. Poslali su seoskog telala, koji bi obično izvikivao izgubljene stvari ili vikao da je stigla svježa riba, neka sad više da se javi onaj koji je izgubio jedne škare, jer su te nađene, i da se nalaze kod tog i toga čovjeka. No iako je lakše naći onoga koji je nešto izgubio, nego onoga koji je izgubljeno našao i vratio, ipak fašistima posao nije uspio.

Stari se Mišulić zabrinuo kad je čuo da telal izvikuje njegove škare. Najviše se bojao susjeda talijanaša

la ga taj ne bi odao, jer je on škare imao u rukama. A možda ih i ne bi poznao; sigurno su izgubile oblik; istrošile se u rezanju žica, jer za taj posao nisu bile izrađene. »Jadne moje škare, neka vas bog čuva, ali radije ostanite tamo gdje ste«, mislio je stari Mišulić.

Kad fašisti vide da preko telala ni su postigli cilj, drugi dan nalijepe o glase na kojima je pisalo da onaj koji kaže čije su škare, dobit će nagradu. Škare će biti izložene u općinskoj vijećnici. Ali je malo tko došao u općinu pa se i taj pokušaj izjalovi.

Najzad, treći dan škare bijahu izložene na stolu ribarnice a starješine kuća izvedene na trg, i sada kao da se očekivalo da će neko reći: Škare su moje. Ne, fašisti nisu bili tako naivni da bi vjerovali da će se javiti vlasnik. Zato oni i nisu pitali: »Da li su tvoje škare?«, nego »Čije su?« — kako bi onaj kome bi dosadilo zastrašivanje i teror spomenuo nečije ime, možda iz ličnih razloga, da se osveti, pa makar taj i ne bio krivac.

I stari Mišulić je prilazio škarama nekako kao da mu se neće. Srednjeg rasta, pod plitkom seljačkom kapicom, izbrazdanog lica, koje je bilo zabrinuto — kao da to nije onaj prijeratni Mišulić, što bi se na ovome istom trgu tvrdoglavo prepirao s nekim mladićem, te na razne tvrdnje dotičnog ironično odgovarao: »Jesi li to iz knjige naučio?« Ili bi se hvalio sa svojim trsom, da je s njim izmjerio trideset kilograma grožđa! Sad kao da se čitav skoncentrisao na misao kako bi nadmudrio fašiste. Tek se primjetno vrpoljio i sitnim, mišjim očicama zirkao na svoje škare. Zaista mu se učini da je njegov dragi alat promijenio oblik; nekako je prljav i kao istrošen. Ovo ga ohrabri. Ta sve su seoske škare slične, sjeti se on. Razlika je u kvalitetu, koji je Mišulić, u svojoj hvalisavosti preuveličao. A kvalitet je očima teško zapaziti, i to je starom također išlo u prilog.

Doduše, zabrinjavali su ga neki, koji su pred oficirima dulje stajali, zapetljavali se u odgovorima i mucali: »Ne

MILIVOJE RISTIĆ

Stvarnost vojvodjanskog sela

(Bogdan Ciplić: Snaga zemlje, Izdanje »Rada« 1951 god.)

O životu današnjeg sela pisano je mnogo, o zadrugama, o problemima, o novim odnosima, ali to je sve bio samo presek, gotovo formula sa nepoznatim činjenicama. A stvarni život ostao je daleko. Živi čovek gotovo se nije video. Čiplić je drukčije pisao o selu, problemima i životu. Današnja stvarnost sela u njegovim hr.nikama »Snaga života« velika je i teška borba za nove oblike i novi život, koji nije idiličan, nije jednostavan, nije prost, već daleko komplikovaniji no što je bio stari, jer se u njemu gradi novo, ali sukobljava i staro i novo. Čiplića fakta nisu savladala, ni sprečila da prikaže ljude. On je u svojih osam hronika (to nam izgleda najprikladniji naslov za ove napise, jer oni nisu reportaže, a nisu ni pripovetke, ma da su njima vrlo bliski) obuhvatio uglavnom osnovne probleme današnjeg sela i dao čitav niz likova raznih ljudi.

Ovakve hronike zbog bliskosti događaja neminovno nameću dve boje: crno i belo, nameću simpatije piscu za nove ljude. Ali Čiplić je to uglavnom izbegao, iako ne uvek. On je s mnogo simpatija slikao rukovodioce zadruge, zadrugare, članove komiteta i mesnog odbora, ali isto tako i seljake neprijatelje, jer oni nisu bili za njega crni ljudi zato što su neprijatelji nego ljudi. Njegov Milkić nije čovek jedne boje, nego čovek kroz koga se prelama čitav spektar. Čiplić je osetio svu složenost materije i zato nikad nije dao jedan jedini ton. Pored toga ume da priča, lako oživi lik i odnose, i naročito mnogo operiše dijalozima koji pojačavaju neposrednost.

U prvoj hronici »Težak zadatak« prikazan je obavezan otkup žitarica na selu. Tu je Čiplić dao niz karaktera koje je diferencirao, a uz to i niz vrlo dramatičnih scena. Zatim ovlašno je skicirao i ličnu tragediju sekretara, kome je žena obolela a on nema vremena za nju, jer mora da učestvuje u otkupu. Likovi Novaka, mlade žene, deda Mike, čika Gavre i baba Višnje su upečatljivi i živi. Ali razgovor sa novinarem unosi jednu novu ideju u ovu hroniku — problem reportaže — zatim skicira još dva otkupa i dva lika, ali nečim površnim prevlači celu problematiku, iako je osnovna konstatacija puna duha.

Hronika »Zar za mene više nade nema« ima dva motiva: jedan je životni put Milkića posle oslobođenja, a drugi osnivanje zadruge i njen život. Nabačen je veliki materijal koji je daleko širi od okvira jedne ovako velike hronike. To je karakteristično za sve Čiplićeve hronike u ovoj knjizi. Čiplić je dao lik Milkića, ali samo njegov javni lik, ne i njegov intimni lik. U Milkiću se dešava preokret, ali sve se to vidi samo u jednom vidu, u njegovom odnosu prema zajednici. Sasvim je drukčiji okvir zadruge u kojoj su pored Milkića i drugi zadrugari, uglavnom gazde, koji su uspeli da izigraju Čedu, partijca i pretsednika zadruge. Na kraju neubedljivo izgleda njihov preobražaj i izbor Milkića za novog pretsednika. I ovde je pričanje živo, ali nije cela hronika dobro komponovana, a pored toga ima mnogo nepotrebnih epizoda. Kraj sa ciganinom ima humora, ali deluje namešteno.

U »Ispovesti« Čiplić je ispričao uverljivo i toplo kako je ušao u zadrugu jedan srednjak; izneo je njegove intimne razloge i za i protiv; prikazao je njegovu borbu sa ženom i sinom koji su ceo problem jednostavnije shvatili. Žena je malo objašnjena i data je više literarno i zato nije potpuno životno ubedljiva. Njene reči su suviše visoke i deklarativne. Sa druge strane Čiplić je dobro psihološki obrazložio kolebanje Makse da uđe u zadrugu, pa oklevanje njegovo i ostalih srednjaka, i odlučno odbijanje da uđu u zadrugu svojih ranijih slugu.

Hronika »Anđine muke« data je kroz monolog, opservacije, gledanje i stav Anđe prema zadruzi. Ovo je možda najmanje nametljivo slikanje zadruge, zadružnog života i zadrugara. Anđa je unapred protiv zadruge i svega što je novo; ona zadrugu shvata kao privremeno pribežište, kao i njen muž. Njihov udeo u zadruzi su dva sina koji su zadrugari, ali nijedan zadruzi ne koristi potpuno. Život i življenje menjaju Anđu, njenog muža i njihove sinove. Izmena stava dolazi i spolja i iznutra, i to neprijateljskog stava prema zadruzi i svemu što je u njoj i oko nje. Lepa je i dobro psihološki obrazložena završna scena, koja u isto vreme daje i unutrašnju izmenu Anđinog stava prema zadruzi.

Hronika »Čika i Micko« priča kako su u zadrugu stupili Čika, bojtar i njegov magarac Micko i sve peripetije oko njihovog uključivanja u zadružni život. Ima tu humora i nečega toplog i čovečnog u prikazivanju. Ali i ovde ima deklarativnosti. Da je ova hronika malo sažetija, da je ton malo više diskretan, bila bi najuspelija hronika o selu i zadruzi, jer je nenametljiva i po junacima i po motivu.

U »Skupštinskom zapisniku« Čiplić je ispričao istoriju zadruge Prvi maj i njenih zadrugara. Čitav niz likova i događaja izneo je prateći skupštinu, ili tačnije skupštinski zapisnik. Čiplić ima smisla za dramski sukob. On ga postavi i vodi, i to pretstavlja jedan od osnovnih elemenata u njegovom pričanju. Ne analiza, ne produbljavanje, već samo nagoveštaj tih elemenata i onda direktno vođenje u sukob.

U ovoj hronici, ma da možda najinteresantnija kao kompozicija, ima najviše podataka koji nisu oživljeni: ostali su hladni, statični i istiniti kao podaci.

Hronika »Jesenja žetva« prikazuje život Marka Trifunovića koji obuhvata razdoblje od dvadeset-trideset godina, i slika njegova dva života: jedan u bivšoj Jugoslaviji i za vreme okupacije, a drugi u novoj Jugoslaviji. Čiplić je nabacao materijal, niz scena, dajući u živom pričanju konture i oblike, ali ne produbljujući ni čoveka ni život. On ima zanimljiv uvod, insistira na nekim epizodama na kraju, prikazujući Marka u novome životu koji se stvara i za koji se Marko bori. Ali nije potpuno književno uobličio celu hroniku.

Hronika »Proleće« priča o grobarkinom sinu Bajku i o njegovom životu. I ovde je Čiplić obuhvatio čitav jedan život i uslove u kojima se razvijao, skicirao je živo Bajkov lik i dao promene njegovog života. Obuhvaćen je veliki materijal, ali je samo dodirnut i naslućen, tako da sve ovo liči na sliku koja tek treba da se obradi i dublje obrazloži.

U celini Čiplićeve hronike »Snaga zemlje« imaju mnogo pozitivnih i negativnih osobina. One govore o Čiplićevim osobinama pripovedača: da ume da vidi, da priča, da konkretizuje ličnosti i da ima smisla za dramski sukob. Sa druge strane hronike pokazuju da Čiplić ima široki epski dah. To se oseća iz svih hronika, sve one imaju veliku širinu, mnogo epizoda, likova i događaja.

To je ono pozitivno što nagoveštava Čiplićeva knjiga »Snaga zemlje«, a sa druge strane Čiplić ne uspeva da uobliči materijal u celinu. Kod njega se neprestano smenjuju uspela mesta, žive karakteristike sa reportažom i publicistikom. Njega često ponese lakoća pričanja i materijal, pa i ne postavlja dublju psihološku motivaciju radnje i događaja, tako da neki put hronike deluju naivno i neubedljivo.

Ali, treba podvući, nijedna hronika nije bez vrednosti i zanimljivosti; Čiplić je sabrao veliki materijal i živo priča o današnjem selu, zadrugama, ljudima i problemima. To neki put nije samo registrovanje događaja, već na nekim mestima šira i dublja projekcija tvarnosti u kojoj se nazire borba s materijalom i izrazom. Zatim, izgleda nam, kao da Čiplić nije rekao poslednju reč o stvarnosti vojvođanskog sela, već da će, kad se sve ovo što je video i doživeo, kristališe, dati u još širem obliku novo i potpunije svedočanstvo, i književno i životno, o stvarnosti vojvođanskog sela.

TANASIJE MLADENOVIĆ

SAM

Izumrli su svi svetovi. Samo je šuma ostala, i zveri u njoj, i ptice,
i noć koja me je pritisla, i mistični glasovi koji odasvud prete i huje.
Moj mir je razoren, jer po njemu riju nevidljive krtice
i ko odjeci kamenih gora, ko harfe kakve utišane
nemira žice u meni bruje.

Sam sam bez ikog svoga na svetu, bez brata, druga, bez drage žene,
i nigde ljudske prikaze da dođe, i nigde ljudskog uzvika ni java.
Ko izgnanik kakav na ostrvu pustom živim u središtu svoje vaseljene,
u dubravi gluhoj, dubravi strahobnoj koja ne miruje
i koja ne spava.

Crna masa mraka nečujno se spušta s velikih visina na drveća krune
i ko neki polip sve hvata i steže u svoje koprene i u svoje ralje.
Ni pucnja ni vatre. Samo šušanj lišća koje svuda trune
ili huk jejine pokatkad odjekne u blizini mojoj,
i noć mili dalje.
Prijatelji moji ko zna gde su sada? Ko zna gde su sada osunčane strane?
Gde je istok-zapad? Gde su staze mnoge, otvorene ko dlan staze putokazne?
Neshvatljive reči šapuću mi tiho svela mahovina i jelove grane,
al' im smisla ne znam, jer su nade moje skoro izgubljene,
varljive i prazne.

Sve nestade krugom. Samo ponor noći gledam strasno, pomno,
jer mir opkoljenih pada kao mana, ko rosa po cveću.
Ni pucnja ni vatre. Odasvud pustoš vreba verolomno.
Pa ipak, sa prvim pticama i suncem, okušati moram —
svoju ratnu sreću.

(Iz ciklusa »Cveće rata«)

DESETOGODIŠNJICA TRAGIČNE SMRTI PESNIKA NENADA MITROVA

Navršilo se deset godina od tragične smrti Nenada Mitrova, jednog od naših najnežnijih liričara. Pao je kao žrtva razbesnelih mađarskih fašista jula 1941 godine, noseći u srcu žarku ljubav za sve što je napredno, dobro i lepo u svom narodu i u svetu.

Nenad Mitrov, svojim pravim imenom Alfred Rozencvajg, rodio se 1897 godine u Vukovaru, gde je svršio osnovnu školu. Niže razrede gimnazije pohađao je u Sremskoj Mitrovici, a više razrede u Zagrebu, gde je položio i ispit zrelosti. Još kao učenik gimnazije počeo je da se bavi književnim radom. Na univerzitetu u

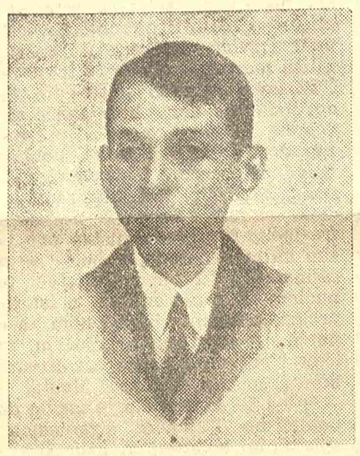

Nenad Mitrov

Gracu studirao je čistu filozofiju i klasičnu filologiju. Kada je završio univerzitetske studije, posle prvog svetskog rata, bio je kraće vreme nastavnik u novosadskoj gimnaziji, a zatim činovnik na raznim dužnostima u Novom Sadu ,gde je živeo sve do početka drugog svetskog rata.

Kada je mađarski okupator zavladao 1941 Vojvodinom, uhapšen je i Nenad Mitrov. U zatvoru su ga mučili, a zatim je bio pušten, s tim da idućih dana donese spisak komunista iz Novog Sada. To je bilo 5 jula 1941. U noći između 6 i 7 jula Mitrov je doneo odluku da ode u smrt, jer nije želeo da postane izdajnik.

Za života Nenad Mitrov objavio je sledeće knjige: 1927 godine zbirku pesama Dve duše, u izdanju novosadske knjižare »Slavija«; 1928 godine drugu zbirku pesama Kroz klance jadikovce u izdanju zagrebačke knjižare Z. V. Vasića; 1934 u zajednici sa Mladenom Leskovcem, Žarkom Vasiljevićem i Dušanom Mikićem zbirku pesama — sa Mikićevim proznim prilogom — Tri prema jedan za poeziju, takođe u izdanju novosadske knjižare »Slavija«. Sem toga, objavio je dosta pesama u »Srpskom književnom glasniku«, »Letopisu Matice srpske«, i beogradskom književnom časopisu »Misao«, kao i u drugim časopisima i listovima u Novom Sadu, Beogradu i Zagrebu. U rukopisnoj zaostavštini Nenada Mitrova ima pesama za pet knjiga, što je sve potpuno spremno za štampu njegov pesnički drug Mladen Leskovac.

Poezija Nenada Mitrova je turobna, teška. Opterećen veoma upadljivim fizičkim nedostatkom, a vrlo osećajne i osetljive prirode, on je celog svog relativno kratkog veka sanjao o boljem životu, o ljudskoj sreći. Njegov snažni duh otimao se mori koja ga je stalno pritiskivala. Nauka i lična kultura, koje je prisvojio svojim prirodnim darom, pronicljivošću i sistematskim radom, nisu mogle trajno da ublaže nesrećnu psihozu iz koje je samo na mahove, u retkim svetlim trenucima, uspevao da izađe. Prijatelji i drugovi prilazili su mu sa puno razumevanja i uveravali ga da ne mora ostati samo »jalova biljka«, siroče, »sa gadnom gujom na hrbatu«, ali je on i dalje živeo nesrećan, i njegovi stihovi teško su se probijali iz senke njegovih ličnih opterećenja. Svestrano obrazovan i kulturan, retko prefinjenog duha, Mitrov je ostao pesnik koji sve oseća, sve vidi, ali ne uspeva da dovede u sklad sebe kao čoveka »slabostima zemlji privezanog« i pesnika mislioca, koga je nosio u sebi.

VIDO LATKOVIĆ

Jedna nepoznata Njegoševa pesma

Krajem maja 1838 godine posetio je Crnu Goru saksonski kralj Fridrih Avgust II. Kralj se pasionirano bavio botaničkim studijama i prikupljanjem retkih biljaka, pa je te godine proputovao skoro celu Dalmaciju u pratnji Dr Bartolomea Biazoletija, koji je takođe bio botaničar. I kralj Avgust i Biazoleti interesovali su se za biljni svet u crnogorskim brdima i iz Kotora su tražili od Njegoša dozvolu da mogu posetiti njegovu Crnu Goru i njega lično. Kralj se je iznenadio kad je već nakon nekoliko sati dobio sa Cetinja odgovor da će ga Njegoš lično čekati sutradan, 31 maja 1838, u selu Mircu na crnogorsko-austriskoj granici.

Fridrih Avgust je bio prvi vladar jedne strane zemlje koji je posetio Crnu Goru posle propasti Ivanbegove države krajem XV veka, i Njegoš mu je priredio doček sa svim počastima koje je mala Crna Gora u ono vreme mogla dati. U Njegoševoj pratnji bilo je nekoliko Crnogoraca, koji su saksonskog kralja dočekali pucnjavom iz pušaka. Na isti način kralj je pozdravljen pri prolazu kroz sva sela i zaseoke na putu od Mirca, preko Lovćena, pa do Cetinja, gde se pucnjavi pušaka pridružila i grmljavina dvaju malih topova ispred cetinjskog manastira.

Kralj se zadržao u Crnoj Gori kao Njegošev gost dva dana, 31 maja i 1 juna, a onda se preko Budve vratio u Kotor.

Ovu posetu saksonskog kralja Njegošu opširno je i zanimljivo opisao Dr Biazoaleti u svom delu Relazione viaggio fatto nella primavera dell'anno 1838 dalla Maestà del Re Federico Augusti di Sassonia, Trieste 1841, koje je već iduće 1842 godine prevedeno i na nemački jezik, a još sa rukopisa, 1839, na francuski jezik.

U tom putopisu Biazoleti priča kako je Fr. Avgust, iz zahvalnosti za usrdan doček, poklonio Njegošu svoj briljantski prsten.

Jedan drugi posetilac Njegoševe Crne Gore, Nemac I. G. Kol u svom delu Put u Istru, Dalmaciju i Crnu Goru (I. G. Kohl: Reise nach Istrien, Dalmatien und Montenegro, Dresden 1856) kaže između ostalog: »Kada je ovde bio saksonski kralj, improvizovao je vladika u čast svog visokog gosta jednu pesmu... koju je već idućeg jutra predao kralju i njegovim pratiocima oštampanu na lepoj hartiji«. Nijedan primerak ove pesme nije se kod nas sačuvao, a da je Njegoš pesmu ispevao znalo se samo po ovom Kolovom kazivanju.

Međutim i sam Fridrih Avgust II vodio je intimni dnevnik o ovom svom putovanju. Dnevnik je dugo ostao u rukopisu, a onaj deo njegov koji se odnosi na kraljevu posetu Njegošu objavio je u odlomcima Johan Georg Hercog od Saksonije, i to tek za vreme Prvog svetskog rata 1916, povodom okupacije Crne Gore od strane austriskih trupa. Dnevnik je objavljen u Minhenskom časopisu Hochland (XIII godište, za 1915—16 god. 7 sveske). Na taj dnevnik skrenuo mi je pažnju zaslužni slovenački prosvetni radnik i prevodilac sa srpskohrvatskog na slovenački jezik Pavle Flere i predusretljivo mi stavio na raspolaganje svoj primerak časopisa Hochland.

Kraljeve beleške o poseti Njegošu mnogo su kraće od Biazoletijevog opisa, ali se u dnevniku nalazi ceo tekst ove zaturene Njegoševe pesme, nažalost samo u nemačkom prevodu. Pesmu je na nemački prevela Tereza Robinson, rođena Jakob, nama vrlo dobro poznata »gospođica Talfi« prijateljica Sime Milutinovića i oduševljeni prevodilac naših narodnih pesama na nemački. U tačnost prevoda, dakle, možemo se pouzdati.

Pesma, na nemačkom glasi:

Was erdonnern Montenegro's Berge
Von Kanonenschall und Flintenschüssen
Und vom lauten Ruf der Kriegessöhne?
Sind es wilde Horden schlimmer Türken
Eigenbrochen Stamm und Stamm zu tilgen
Stamm an Freyheit adelmüthiger Slaven?
Nicht ein Tag des Kriegs ist's noch des Schrekens,
Der mit Schall besuchet Montenegro;
Nein, ein Tag der Freud, ein Tag voll Feyer
Schien auf uns're überwolkgen Berge.
Friedrich August kühn besucht der Scythen
Kriegerisches Land heut!
Ihm ruft Heil die kampfgeübte Manschaft!
Berg und Thäler, wiesen, wasserfälle
Wiederhallend tönen sie die Antwort.
O gesalbtes Haupt! Dank evig Dank Dir,
Dass du uns des hohen Besuches werth hältst;
Ewig wird Dein Name bei uns leben.
Nicht auf kalten Steinen und Metallen,
Nein, in unsers warmen Busens Innern,
Stets, so lang im Lande Montenegro
Unsre Stein, und unsre Freyheit währen.

Talfijeva je, kao što se vidi, Njegoševu pesmu nastojala da prevede u ritmu našeg epskog deseterca, te je original očevidno bio u tom stihu.

U prevodu pesma na našem jeziku glasi:

Što se prolamaju brda Crne Gore
od jeke topova i cike pušaka
i od glasnih pokliča sinova rata?
Jesu li to divlje horde zlih Turaka
upale da trag po tragu zatru
slobodnog i blagorodnog slovenskog plemena?
Ne, nije ovo dan rata niti pak užasa
koji sa jekom posećuje Crnu Goru!
Ne! Dan radosti i svetkovanja
osvanuo je na našim oblačnim brdima.
Fridrih Avgust smelo posećuje danas
ratničku zemlju Skita.
Njega pozdravlja momčad vična boju,
brda i doline, livade i vodopadi
odjecima odgovaraju.
O miropomazana glavo, hvala ti, večna hvala
što si nas udostojio visoke posete;
tvoje će ime večito kod nas živeti,
ne na hladnom kamenu ili metalu,
nego u našim toplim grudima,
uvek, dok god u Crnoj Gori bude
našeg krša i naše slobode.

Nas interesuje svaki Njegošev stih, svaka njegova reč, pa je i ova prigodnica za nas dragocena, iako sama po sebi ne pretstavlja naročitu vrednost. Možda bi se u arhivu bivše saksonske kraljevske porodice mogao pronaći i originalni tekst ove Njegoševe pesme, koja je, kako to tvrdi Kol, štampana na Cetinju 1838 godine u nekoliko primeraka.

Još o muzičkoj kritici

Poslednja koncertna sezona u Beogradu donela je, u pogledu odziva javnosti, jedan niz poraznih primera, koji bi trebalo da zabrinjavaju svakog kome je stalo do našeg kulturnog i umetničkog razvoja. Umetnica Dora Gušić, jedna od najboljih jugoslovenskih pianistkinja, Mirko Dorner, naš izvrsni čelista, i violinista Petar Toškov doživeli su na svojim koncertima koliko s jedne strane puni umetnički uspeh, toliko s druge strane, u pogledu odziva javnosti, — neuspeh. Jedno od najlepših intimnih muzičkih večeri ove sezone, stilski prefinjeni koncert Slovenačkog tria, izvedeno je pred praznom dvoranom! Čak i simfoniski koncerti, koji su oduvek privlačili veliki broj posetilaca, počeli su da se izvode u polupraznoj dvorani. Nedavni muzički konkurs, jedan nesvakodnevni muzički događaj, obavljen je, u svom jednom delu takmičenja, pred šakom studenata Akademije i profesora. Da i ne govorimo o unutrašnjosti, o našim manjim i malim gradovima. Danas jedva da se sa jednim umetničkim muzičkim programom može otići dalje od Beograda. Ovo i niz sličnih primera potstaklo me je da ovaj problem, u članku »Domaća i strana umetnost«, iznesem pred javnost, ukazujući da ovo nije pitanje odnosa prema ovom ili onom umetniku kao pojedincu, već pitanje odnosa prema domaćoj umetnosti i njenoj daljoj sudbini uopšte.

Odgovarajući na moj članak muzički kritičar Pavle Stefanović nije se nad ovim problemom nimalo zamislio. On nije ništa predložio, nije dao nijednu sugestiju kako da se iz ove nezdrave situacije nađe izlaza. Ali i ako nije gotovo ništa rekao o čitavoj toj problematici, on je ipak ponešto rekao — o meni. Čitajući moj članak, Stefanović otkriva »jedan stav vulgarno-sociologistički, u suštini idealističke uskogrudosti i specijalističko-profesionalističke isključivosti«, itd. itd. Čemu, pitam se, ove fraze? Ništa lakše, ništa jevtinije nego, ne ulazeći uopšte u diskusiju, ne analizirajući ništa, prosto prilepiti nekom ovakve etikete? Osvrćući se dalje na moju postavku o potrebi poboljšanja radnih i životnih uslova domaćih umetnika, što smatram da je jedan od uslova za dalji napredak na umetničkom planu, Stefanović je i tu učinio sledeće »otkriće«: »J. N. kao da ne vidi dovoljno jasno da razvoj socijalističkog rudarstva, elektrifikacije, zadružnog pokreta, mehanizacije poljoprivrede obezbeđuje poboljšanje radnih i životnih uslova naših ljudi uopšte, pa tim putem brže ili sporije dizanje društvene svesti, razvoj ideološke nadgradnje na svim sektorima, dakle razvoj interesa za muzičku umetnost.« Ovo, dakle, nije, vulgarnosocialogistički, za razliku od mog vulgarnog stava. Ali kad Pavle Stefanović smatra da je trebalo da mi održi političkoideološku lekciju, uzvraticu mu i ja tu ljubaznost. Kuda teži ekonomski i kulturni razvoj našeg socijalističkog društva, to je, ako drug Pavle Stefanović dozvoli, i meni jasno. Ali, iako ekonomski i kulturni razvoj neminovno i istoriskom nužnošću svojom idu putem uspona, mi postavljamo svoje nerešene probleme, stavljamo ih na diskusiju, istražujemo puteve za njihovo što brže i što efikasnije rešenje. Čekati pasivno da se u društvu stvore najpre materijalni uslovi, ekonomska baza za procvat kulture i umetnosti, s tim da se tamo u daljoj perspektivi samo od sebe stvori ono »stanje kako ga reproduktivni umetnici nestrpljivo žele« — to je stara, odavno odbačena i kompromitovana teorija. Naprotiv, po učenju naučnog socijalizma, ekonomski i kulturni razvoj teku uporedo, stimulirajući i obogaćujući jedan drugoga. »Razvitak kulturni, filozofski, religiozni, književni i umetnički zasniva se na ekonomskom. Ali svi ovi deluju kako jedan na drugoga tako i na ekonomsku bazu. Ne stoji stvar tako da je ekonomski položaj uzrok, da je on jedini aktivan, a sve drugo samo pasivno dejstvo«. (F. Engels: Pismo Hajncu Štarkenbergu, od 25 januara 1894). Iz ovoga mislim da jasno proističe da se sa postavljanjem kulturnih i umetničkih problema ne čeka i nema šta da se čeka: oni se postavljaju uvek, stalno i svakodnevno, onako kako ih praksa donosi.

Pre no što se ovde oprostim od svog sabesednika, druga P. Stefanovića, moram da mu priredim, nažalost, jedno malo razočarenje. Članak o našoj muzičkoj kritici, objavljen u Književnim novinama, jeste doduše izašao »za vreme dok je J. N. bila član uprave Udruženja muzičkih umetnika Srbije«, ali niti je moj, niti sam učestvovala u njegovom pisanju, pa čak ni inicijativa nije od mene potekla. Ipak, ja se slažem sa drugovima iz bivše Uprave koji su sastavili članak, a dodala bih još ovo: Jedan muzički kritičar u današnjem društvu mora da piše jezikom svima jasnim i razumljivim. Kritika sa kojom i mi profesionalni muzičari moramo da morimo mozak da bismo saznali šta upravo znači, ne koristi nikom, ni nama muzičarima od zanata, a još manje širokom krugu čitalaca. Muzičke kritike, u kojima se sreće te neandertalski čovek, te seksualni nagon te Stevan Prvovenčani, Rastko Nemanjić, Grigorije Camblak, itd. itd. toliko su odlutale od svog predmeta, da pretstavljaju ustvari jednu stilsku i ideološku zbrku, u kojoj se i jači intelektualac s mukom snalazi. Nekad, doduše, drug P. Stefanović biva realniji i sa svoje velenaučne visine silazi na naše tvrdo srpsko tle, te govori o našim, tako da kažem, domaćim stvarima. Tako u aprilskom broju časopisa »Književnost« P. Stefanović o koncertu simfoniskog orkestra od 20 marta (dirigent Vukdragović) kaže sledeće: ...»i taj koncert usred Beograda, koji zna da povrvi kao čudo na solistički koncerat nekog trećerazrednog američkog violiniste, bio je poluprazan. Ako bismo uzeli na sebe sasvim majušni deo one moralno-konfesionalne hrabrosti, morali bismo u ovoj pojavi ravnodušnosti naše obrazovane koncertne publike prema izvođenim delima uočiti jedan stalni poodavno otpočeti proces opadanja i gubljenja smisla za sadržajnost, za misaonu problematiku, za održavajuću snagu muzike u odnosu na stvarnost ljudskog života... i onog koji je i kakav je bio davno ili nedavno, i onog koji autentično jeste danas. Ima nas mnogih koji smo za takvo stanje krivi«... itd. Čudnovato je u ovome samo to da je taj problem kod druga P. Stefanovića sasvim na svom mestu, dok se kod mene isti problem preobraća u »stav vulgarnosociologistički, idealistički, specijalistički, profesionalistički« itd. Pa ne samo to. On, u mojoj redakciji, postaje — smešan! »Apelovanje ove vrste potseća na ton nekih predratnih akcija skupljanja dobrovoljnih priloga za ove ili one postradale. Jadikovanje J. Nenadović...«)

Problem o kome je reč je ne samo ozbiljan, on je jedan od osnovnih problema našeg kulturnog života. Kome je ovo za potsmeh, taj samo pokazuje da baš ništa o njemu nije razumeo ili neće da razume. A verovati je da je tako, kad pisac u julu više ne zna šta je u martu pisao.

Jelena NENADOVIĆ

znam«. No bolje i tako, nego da kažu. »Škare su Mišulićeve«. Blaž Maričev, visok seljanin, poznati svadljivac sa susjedima i jako govorljiv čovjek, koga su zvali »govorancija«, sad je pred škarama postao nekako malen, izgovorivši potiho: »Ne znam«. Naprotiv, Piero Antićev, miran i povučen ribar, koji bi sitno ulovljenu ribu bacao u more — kao da žali da ne bi uginula, on je snažno, iz punih grudiju, kao da se grozi oficira i prevodioca viknuo, čak i ponovio:

— Ne znam, pa ne znam!

Oficiri su se trgnuli, a onda namrštili. Naročito je visoki bio bijesan.

— Ne žna, ne žna... Tuti ne žna! Tuti u žatvor! Pokazat ja »ne žna« — i pogledao je na prevodioca kao da se i na njega srdi.

Niski se oficir činio mirniji. Zirkao je na kućerice pred sobom ne bi li opazio neko zgodno djevojče. No prozorska krila bijahu pritvorena, pa se i selo činilo da počiva u tišini ove ljetne sparine i pruža dojam nečeg povučenog, što tinja, no ipak živi na svoj način. Naime, iza prozorskih krila škiljile su žene i zgražale se nad tim nasiljem.

Kad je iza ribara Piera Mišulić stupio pred svoje škare, brzo je, a izgleda i odvažno, rekao: »Ne znam«, te upravo htio ići dalje, kad no mu se učini da ga prevodilac gleda da bi mu htio nešto reći. Mišulić pogleda oko sebe, nakašlje se kao čovjek koji se našao u neprilici. Nasta časovit muk... Oni koji su još ostali u kolo ni, pripremahu se da stupe pred oficire. Pogledali su se kao da se sporazumijevaju i kažu jedni drugima: Ne znam. Vojnici u crnim košuljama pazili su na dovedene i svaki čas po kretali glavama. Premda je selo mirno a kuće zatvorene, njih je ipak ova tišina uznemiravala. Stari Mišulić, da ne bi ponavljao »Ne znam«, htjede reći nešto drugo.

— Škare su, škare...

Time je mislio da kaže da su sve škare slične, a činilo se da govori, kako je cijeli taj posao jalov, jer onaj čiji je alat nije lud da se javi. Istovremeno je htio izbjeći i posljednjoj sumnji da bi škare mogle biti njegove.

Prevodilac je preveo, a visoki oficir bjesnio. Zar će njemu neko dijeliti lekcije: da su škare, škare. Kao da on to ne zna. U zatvor će on, s tim starim odmetnikom, koji se pravi svecem.

I starog ošine pogledom. Nije se znalo, da li ga tjera da se čim prije izgubi, ili da se javi crnim košuljama i da zapovjedi da Mišulića smjesta strpaju u zatvor, kad no se javi niski oficir. On prozbori nekoliko riječi s prevodiocem, a ovaj se obrati Mišuliću i prevede.

— Sinjor ofičale kaže da on zna da škare nisu tvoje, nego da ti kažeš čije su...

Time se ovaj oficirčić htio pokazati pametnim. Vidi se mislio je, da je stari govorljiv, i možda bi se mogao iskoristiti; ako ne danas u slučaju škara, a ono sutra u nečem drugom

Čuvši one riječi, Mišulić se poveseli ponovo odgovori da ne zna čije su škare. To je visokog oficira tako razjarilo, da je zamahnuo nogom prema starome, no on se odmakao. Premda ga je ovaj postupak zapekao u srcu Mišulić se pomalo radovao, što je stvar tako prošla.

Ali ga ovo sitno veselje mine, kad je odmah za njim, pred oficire stupio seoski kovač, na koga su vojnici u crnim košuljama oštro pazili. Niski oficir se sjetio i njemu se, kako je mislio, javi pametna ideja, te on reče visokom oficiru, kako je škare sigurno izradio kovač i taj bi morao znati čije su. Kad je pak, kovač odlučno odgovorio »Ne znam«, a dugonja oficir ugledao njegovo crno i znojno lice, otrcanu kecelju od kože, prosjedu i raskuštranu kosu i jake mišiće, pomislio je da upravo takav mora biti lik komuniste. On je izradio škare, on ih poklonio onima koji su rezali žice, ukoliko i sam kovač nije učestvovao.

— Tuti komunisti, tuti macare! — viknuo je i zapovjedio da se kovača smjesta zatvori.

Stari se Mišulić uznemirio. Sjeti se tog mišičavog dobričine, koji je nekoć kao nezakonito dijete dolutao u selo, šegrtovao, živeći od milostinje, a kasnije, čitav život potkivao konje, okivao kola, popravljao i izrađivao škare, dok bi mu stanovnici plaćali kad bi prodali vino; mnogi mu ostali i dužni, zbog čega se nije svadao, smatravši se strancem, koji mora biti zahvalan seljanima, što su ga primili da skloni glavu. I sad, kad je tako odlučno i odvažno rekao »Ne znam«, zar pustiti da strada, baš zbog njegovih, Mišulićevih škara? Stari se Mišulić uzbudi, trgnu, korakne prema ribarskom stolu te izusti:

— Nisu njegove, škare su moje!

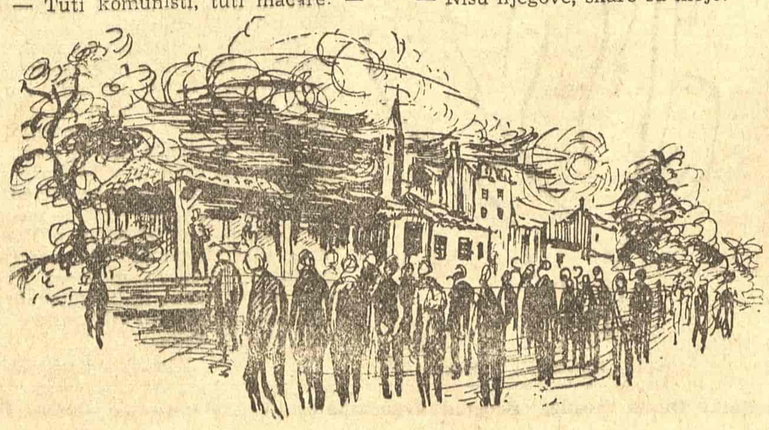

Kratke vesti iz inostranstva

Alber Kamis

STUDIJA O FRANCUSKOM PISCU ALBERU KAMISU

U izdanju »Tan prezan« objavljena je studija o Alberu Kamisu jednome od najistaknutijih pisaca savremene francuske književnosti. Prva tri poglavlja ove knjige Robera de Lipea zapremila je mutna analiza »Sizifovog mita«; ostala Kamisova dela autor studije je podelio u dve grupe: u prvu grupu uvrstio je roman »Stranac« i dramu »Kaligula« u drugu roman »Kuga« i »Pravednе«. »Pošto je sveo Kamisovo delo na jednu šemu, autor ga komentariše u kratkim, konciznim rečenicama; imamo utisak da prisustvujemo uvođenju poentilizma u kritiku« — piše o ovoj knjizi hroničar francuskog bibliografskog časopisa »Pari«. U studiji nije objašnjen Kamisov odnos prema Židu i Sartru, prema hrišćanstvu i marksizmu, jednom rečju Kamisovo delo nije postavljeno u savremeni svet.

NOVA ZBIRKA PESAMA LEOPOLDA SEDARA SANGORA

Crnački pesnik Leopold Sedar Sangor, koji piše na francuskom jeziku, objavio je novu zbirku stihova »Pesme za Naetu« (»Chants pour Naett«) Sedar Sangor (rođen u Senegalu 1906) nastavnik je na univerzitetu i istaknuti javni i kulturni radnik. Izdao je dosada »Pesme senke« (1945) i »Crne moštiе (1948). Dok su se u njegovim prethodnim zbirkama osećale tu i tamo u tonu poznate kadence Vitmena i Klodela, u ovome najnovijem delu Sedar Sangor je uspeo da stvori svoj sopstveni poetski izraz. Uz Emea Sezera, Leona-G. Damasa i Žan-Žozefa Rabearivela, Sedar Sangor stoji na čelu mlade crnačke poezije na francuskom jeziku, angažovane u borbi protiv kolonijalnog ropstva i rasnih predrasuda.

UMRLA JE FRANCUSKA GLUMICA SIZAN DEPRE

Iscrpljena dugogodišnjom bolešću nedavno je preminula velika francuska glumica Sizan Depre, supruga čuvenog pozorišnog umetnika Linje Poa. Po želji umetnice, štampa je o njenoj smrti obaveštena tek tri dana kasnije. Nezaboravno je njeno tumačenje uloga u delima Klodela, Ibzena, Meterlinka, Strindberga. Zola je o njoj pisao: »Njen talenat je sazdan od istine i nežnosti«. To je zaista najlepše priznanje odato ovoj glumici koja je ostvarila umetnost jednostavnosti na sceni.

MALDOROR NA FILMSKOM PLATNU

Sve je više filmskih radnika koji se zanose mišlju da na platnu prikažu i protumače život i dela velikih umetnika. Takvog jednog odgovornog posla prihvatio se i mladi snimatelj Kenet Odžer. On je navodno stručnjak za »poetske« montaže i sada pripрema snimanje »Maldororovih pevanja«. Da li će ovom dvadesetijednogodišnjem mladiću poći za rukom da prevede na jezik slika jedinstveni svet velikog francuskog pesnika Isidora Dikasa?

MEĐUNARODNI KONGRES FIZIČARA U KOPENHAGENU

U Kopenhagenu se održava kongres Međunarodnog saveza za čistu i primenjenu fiziku. U okviru kongresa, Nils Bor će organizovati u svojoj laboratoriji za atomsku fiziku značajnu diskusiju kojoj će prisustvovati i njegovi učenici, fizičari svetskog glasa, kao Hajzenberg i drugi.

POKRET OTPORA U DELIMA FRANCUSKIH VAJARA

U Parizu je priređena izložba vajarskih radova posvećena borbi francuskog naroda protiv fašističkih osvajača. Izloženi projekti, makete i fragmenti spomenika izražavaju jednu značajnu težnju u modernom vajarstvu: monumentalnost. Spomenik u Manu od Bizet-Lendea, spomenik na grobiju Per-Lašez Mučenicima iz Nengama od Pjera Onorea, Spomenik u Karkasonu od Renea Išea privlače pažnju svojim visokim umetničkim kvalitetima i ukazuju na nove mogućnosti savremene monumentalne skulpture. Priređena u okviru proslave 2000-godišnjice glavnog grada Francuske, ova zanimljiva izložba nije dobila zasluženo priznanje; bacile su je u zasenak druge umetničke manifestacije, bučnije i prividno značajnije.

MONOGRAFIJA O SLIKARKI MARIJI LORANSEN

U izdanju »Dofen« objavljena je monografija o uglednoj slikarki Mariji Loransen koju je još 1912 godine Apoliner opevao u svome delu »Kubistički slikari«. Autor monografije Zorž Dej dao je lep istoriski pregled slikarkinih najčuvenijih portreta i ilustracija za književna dela. On je takođe uspeo da prikaže atmosferu poezije koju je Mari Loransen stvorila oko sebe.

MEĐUNARODNI KONGRES KRITIČARA UMETNOSTI

U Amsterdamu je završio rad III međunarodni kongres kritičara umetnosti. Na kongresu su učestvovali gotovo svi poznatiji kritičari umetnosti. Pretsednici nacionalnih sekcija kritičara umetnosti održali su referate po raznim aktuelnim pitanjima iz oblasti likovne umetnosti i kritike umetnosti. Na kongresu se diskutovalo o moralnom i materijalnom položaju umetnika, o figurativnoj i apstraktnoj umetnosti, o odnosu između istorije umetnosti i kritike umetnosti, o autorskom pravu i o pravu reprodukcije umetničkih dela. Po svim ovim pitanjima donete su rezolucije sa konkretnim predlozima.

Kongres je bio vanredno dobro organizovan. U Holandiji su bile priređene specijalne izložbe o holandskoj umetnosti, održan je festival filma o umetnosti i učesnicima je omogućeno da posete sve muzeje, galerije i kolekcije u celoj Holandiji.

Od referata je bio najviše zapažen referat francuskog kritičara Rene Iga (Kuyghe) o organizaciji izložbi i o psihologiji umetnosti.

NEMAČKA UMETNIČKA GRAFIKA

U Amsterdamu je priređena izložba savremene nemačke umetničke grafike, koja j pobudila pažnju umtničke kritike.

Na izložbi se ističu radovi Kirhnera. Pehštajna Kandinskog, koji su imali uticaja na razvoj grafike u Holandiji i Švajcarskoj, kao i radovi apstraktnog slikara Evalda i ekspresioniste Grishabera.

Kritika je ocenila savremenu nemačku grafiku kao jednu od najboljih u Evropi.

O JEDNOJ VAŽNOJ SPOREDNOSTI

Prošle je godine Državno izdavačko poduzeće Hrvatske »Zora« dalo na svijet jubilarno izdanje Marulićeve »Judite«, posvećeno petstotoj godišnjici njegova rođenja. Izdanje je priređeno kako i treba da bude jubilarno izdanje, pogotovu starih pisaca; popraćeno je svim onim što je potrebno da toga pisca shvate i širi slojevi čitalaca, kojima bi sam tekst bez objašnjenja bio gotovo neshvatljiv. To će izdanje bez sumnje izvršiti svoju zadaću, ono će u našim masama proširiti poznavanje našeg kulturnog naslijeđa i time pridonijeti uzdizanju našeg općeg kulturnog nivoa.

Imajući na umu pažnju i trud s kojima je to izdanje priređeno još nam čudnije bi kako se u njemu mogla potkrasti jedna griješka koja nije trebalo da se propusti. Jer iako je na izgled formalne naravi, ona za sobom povlači čitav niz asocijacija koje su u suprotnosti sa svim što se danas zna o momentu kad je knjiga nastala, te izaziva u čitaocima krivo shvatanje historijskog zbivanja.

Radi se o nacrtu za prednju i stražnju koricu knjige.

Na svijetlosivoj pozadini naštampan je velikim bijelim glagoljskim slovima naslov LIBAR MARKA MARULA JUDIT, tako da je cijela stranica ispunjena tim slovima. Isti je crtež i na zadnjoj korici. Sve to opet služi kao podloga na kojoj je na prednjoj strani smeđim slovima današnje latinice naštampano M. Marulić, Judita, a ispod toga su glagoljskim znakovima poređanim jedan ispod drugoga u dva stupca naznačene godine 1521 i 1950; na stražnjoj je strani na toj podlozi smeđim arapskim brojkama ispisana godina 1950.

Ne mislim govoriti o čisto slikarskoj vrijednosti toga crteža. Ja ću se pozabaviti samo onim historijskim asocijacijama koje u nama pobuđuju te korice.

Upotreba glagoljskih slova u vezi s Marulićem navodi da se taj pisac poveže uopće s glagoljskom književnošću. Ponavljanje istog crteža i na stražnjoj korici pogotovu sili čovjeka da te dvije pojave poveže jednu s drugom, najprirodnije jednu kao emanaciju druge. A povezivanje tih dviju pojava je anahronizam iz dva razloga. Prvo, jer se glagoljica u doba Marka Marulića u Splitu nije upotrebljavala; a drugo, jer Marko Marulić — iako je po duhu svoga rada srodan crkvenim prikazanjima i glagoljskoj književnosti, iako i sam spominje da se ugledao u začinjavce (pod kojima bismo možda i mogli razumjeti sastavljače starih glagoljskih prikazanja) — ipak nije potekao iz glagoljske kulturne sfere. Bio je potomak patricijske porodice u gradu pod mletačkom upravom, s bogatom romanskom tradicijom, a u doba kad se klasično obrazovanje smatralo za osnovu svakog višeg obrazovanja. Odgajao se i izgrađivao na djelima starih klasičnih pjesnika, crkvenih otaca Srednjega vijeka, starijih i suvremenih mu humanista, i svoja je glavna djela napisao latinski. Hrvatski je pisao uglavnom za one koji nisu znali latinski, a što je hrvatski i napisao štampao je latinicom, jer oni za koje je pisao nisu znali glagoljicu. Prema tome, niti je glagoljska književnost izvršila neki jači utjecaj na Marulića (ako i pretpostavimo da je možda i znao čitati glagoljicu), niti je Marulić nešto značio za glagoljsku književnost, pa vezati te dvije pojave — barem po onome što je dosad poznato o Maruliću — nije ispravno. Ako je autor crteža mislio da je to vezivanje ipak pravilno i opravdano i ako je to htio istaći svojim crtežom, morao je onda to svoje shvatanje i naučno obrazložiti i dokazati, ili bar pokušati dokazati, da je dosadašnje shvatanje Marulića krivo. A ako to nije mislio, onda mu crtež govori ono što nije htio reći i što i po njegovu mišljenju — nije točno.

Slavko PAVEŠIĆ

Muzej Srba u Hrvatskoj organizovao izložbu povodom desetogodišnjice ustanka

U čast desetogodišnjice Narodne revolucije otvorena je ovih dana u Zagrebu u Muzeju Srba u Hrvatskoj zanimljiva izložba, koja daje kratak presek kroz istoriju srpskog naroda u hrvatskim krajevima u šesnaestom, sedamnaestom i osamnaestom veku. Pored toga, na izložbi su izneti i neki materijali iz Narodnooslobodilačkog rata.

Na izložbi su prikazani zanimljivi detalji iz političkog i kulturnog života Srba, čije doseljavanje u Hrvatsku počinje u sesnaestom veku. Podatke o tom doseljavanju sadrže knjige i drugi zapisi štampani u štampariji na Cetinju, u Veneciji, u Beogradu u šesnaestom i sedamnaestom veku. Slike svetog Save pretstavljaju zanimljiv podatak o negovanju nacionalne umetnosti kod Srba u vreme kada se Austrija i Rusija bore da nametnu svoj uticaj Srbima. U osamnaestom veku javljaju se prvi tragovi naučnog rada kod Srba u Hrvatskoj, kada oni izdaju razne naučne knjige: zemljopise, atlase i drugo. U to doba i skradinski trgovac Jovan Bovan osniva srpsku školu u Šibeniku.

Posebna soba posvećena je borbi Srba u Hrvatskoj za vreme Narodnooslobodilačkog rata.

»NEDELJA DOMA KULTURE« POVODOM TRIDESETPRVE GODIŠNJICE SPALJIVANJA NARODNOG DOMA U TRSTU

Na celoj teritoriji angloameričke zone STT bila je nedavno organizovana »Nedelja doma kulture« povodom tridesetprve godišnjice spaljivanja Narodnog doma u Trstu. Svi prihodi kulturnih priredbi održanih u tom periodu priloženi su u korist izgradnje novog doma. Prema dosadašnjim podacima sakupljeno je preko milion lira, tako da ukupna suma prikupljena u ovoj zoni iznosi već četiri miliona lira.

Tragom stvaranja književnosti Srbije

(Nastavak sa prve strane)

kojima se javljaju umetnička uobličenja takođe su sastojak književne istorije; potsticaji koje daju književnosti takođe se ubrajaju u književne zasluge. Pokušaji na pragu umetnosti često su jača svedočanstva vremena nego umetnička uobličenja. Kao brojniji, pomažu da se ocrta kontinuitet težnje za izrazom stvarnosti, nesaglediv kroz izbor odabranih umetničkih dela. Proleterska književnost traži svoju istoriju i svoje mesto u istoriji književnosti.

Od kakvog je uticaja duhovna atmosfera u kojoj se kreće književnik, pokazuje jadna istorija srpske »boemije« XX veka, ali i rascvat srpskog realizma sedamdesetih godina XIX-og. Idejni potsticaji pokreta Svetozara Markovića književnom stvaralaštvu— to je klasičan primer koji je dovoljno samo pomenuti. Ali otvara jedno dublje pitanje: pitanje o posredstvu ideja u odnosu između književnika i stvarnosti. Nije realistička seoska pripovetka izrasla tako što je književnik išao za seljakom, pa samo beležio zgode i nezgode, razgovore i ćutanja. Neizveštačeni realizam, pa i taj seoski, rezultat je i te kakvih misaonih napora, pa čak i »kabinetskih«, bez obzira što su ti napori katkada samom književniku prilično prišteđeni, kada vreme izgradi svestranu svest o samom sebi. Sretne su epohe kada književnik može samo »verno da beleži«, jer i svi ostali idejni pregaoci iznalaze ono što je vredno da se kao karakteristično i tipično obeleži. Tada se književnik koncentriše na svoj višak — umetničko uobličenje saznatih istina. A kako su jadna ona »verna« beleženja i docnijih i ranijih decenija, pri kojima kroz mutne konture stvarnosti pisca nije vodila određena misao. Milan Đ. Milićević bio je jedan od najboljih poznavalaca života Srba seljaka — naravno sa gledišta etnografskih i istoriskih podataka. Srođen sa selom, pokušavao je da pored ostalog piše i seoske pripovetke. Ali — avaj! — kako daleko od realizma i seoske stvarnosti, koju je inače znao do u te tančine kako se koji luk gde spravlja za ručak, i kako se gde vezuju opanci. Čak i kad mu je seljak Jokić, prvoborac Ustanka osamstočetvrte, u pero diktirao stvarnost i epiku ustaničkih dana, Milićević se ni na jednom ni na drugom ničemu nije naučio, jer borac nije bio.

Kada je Petar Jokić u tuđe pero diktirao svoja sećanja, on je stvaralački oživljavao prošlost. Napominjući da su mnoga poluknjiževna (po formi) uobličenja doživljenog i saznatog vrednija nego književna verbalistika (makar i realistička) i za samu istoriju književnosti, mislim na ono neocenjeno blago sakriveno u memoarskoj literaturi iz prve polovine XIX veka (a i docnijeg vremena). U njoj su, bez književnih pretenzija — ili sa zdravim književnim pretenzijama: da se ostavi svedočanstvo vremena, ma ko ga kad našao, kako ga ocenio, štampao ili neštampao — bez kompozicije književnih formi, golim hronološkim sledom, dostignuta toliko duboka i izrazita svedočanstva vremena, zbivanja i ljudskih likova, da su nam ostale najizrazitije stranice od svega što je zapisano tih godina.

Reč je o vremenu koje je zatajilo u književnosti, bilo da književnost nije ni postojala kao merljiva količina, — do pedesetih godina, bilo da je od pedesetih otišla u nešto — nazovimo to romantizam ili pseudoromantizam, svejedno — što je prekinulo svaku vezu sa stvarnošću. Tada je, od pedesetih do sedamdesetih godina, nicalo svašta, naročito u rodoljubivoj lirici, na koju se svaki iskreni rodoljub morao okomiti. Nije bez razloga Svetozar Marković, najavljujući istinske puteve oslobodilačke borbe, morao po toj već tada kafanskoj poeziji da udari najoštrije, ukazujući da su pravi pesnici — probuđeni delovi naroda, narodna svest o sebi samom, a njihovo pesništvo zrak svetlosti što osvetljava narodu put u njegovoj teškoj borbi. Tada se motiv rodoljubive (omladinske) književnosti kao poseban motiv, logično, izgubio.

Omladinski pokret je u izvesnim svojim političkim formulacijama — konkretno mislim na »Obzor države« Jevrema Grujića — počeo daleko zdravije nego omladinski književni polet. Bez obzira na to gde su pojedini fizički nosioci toga omladinskog pokreta u svome životu otišli (dobrim delom u liberalsku reakciju), taj je pokret bio snažna borbena tradicija, koja je logičan završetak našla u Markovićevoj idejnosti i revolucionarnosti. Tu je i uspela da nadahne književnost, dobijajući u njoj dosledan umetnički izraz svojih htenja.

Omladinska književnost bila je osobeni početak razvoja građanske književnosti, koji se neposredno ne nadovezuje na ranije kulturno stvaralaštvo Srbije. Ali to ne znači da decenije prve polovine XIX veka nisu dale velike tekovine, i da u tom vremenu nije bilo izrazitijeg izgrađivanja svih onih nužnih preduslova književnih uobličenja, od pismenosti do idejnosti. Meni se ustanička Srbija, Srbija iz prvih decenija XIX veka, ne priviđa kao nepismena, seljačka, zaostala Srbija, — ako se ti pojmovi upotrebljavaju u svom izvikanom značenju i njima meri kultura. Prve tri decenije XIX veka ne samo da su dale pismeno uobličena dela koja znače visoke domete i revolucionarne prelome u izgradnji književnog jezika, uobličenju narodnog epskog i misaonog blaga, ispisivanju istorije Srbije koja se rađala, — već i mnoga neštampana, fragmentarna svedočanstva one istinske kulture naroda, koja se ne meri pismenošću i brojem škola, već pregnućima i ostvarenjima u istoriskoj praksi, nošenim izgrađenom svešću naroda o sopstvenom položaju, zadacima i putevima borbe za ostvarenje boljeg, čoveka dostojnog života.

Istina je da ono što je moglo da se uobliči ne Vukovim stranicama ,inspirisanim stvaranjem ustaničke, slobodne ,nezavisne Srbije, nije moglo u godinama ropstva. Ali ni tada, ranije, nije ostajala neispisana žeđ za slobodom, već je svoje tragove utiskivala po manastirskim zidovima i rubovima crkvenih knjiga. U zapisima koji već od Kočine krajine označavaju rađanje nove istorije Srbije, najavljene su Vukove stranice, ali i sami ti zapisi čine značajno poglavlje stvaranja srpske književnosti. Pa ni oni nisu početak, njihovim se tragom može ići u dalje srednjevekovlje, koje nije tako mračno: narod koji se nije mirio sa ropstvom, uvek je našao po koju pismenu ruku, vičnu da ispisuje stranice letopisa stradanja i borbi za goli život i namučenu zemlju.

Nije potrebno ići dalje unatrag ako čovek hoće u jednom zahvatu da oseti tle na kome stoji i sa koga treba antejski da crpi svoju snagu. Istina je da su minule godine i decenije, zemlja menja svoj lik i ljudi u njoj, ali kada se stoji pred grčevitim koštacima, dobro je okrenuti se unatrag, tragom velikih borbi i pobeda. Umeti u borbama i pobedama prošlosti naći iskustva i snage kojim bi se iz sopstvenih stopa krenulo dalje napred, to je neophodnost svakoga ko stvara u ma kom istoriskom trenutku, a naročito kada je taj trenutak prekretnica, epoha.

Danas književnici stoje pred velikim zadacima, svesni su njih i traže puteve njihovih ostvarenja. Kažu da treba znati Prusta i Žida, da su zanimljivi i Sartr i Fokner i mnogi drugi, — a ja se pitam da li su naši zapisi iz okupacionih vremena dostigli snagu pera Hadži-Ruvimovog, svedočanstva iz oslobodilačkog rata izrazitost Vukovih stranica, pitam se kada će i kako naš realizam doreći predene puteve tamo gde je ranija književnost zatajila, i osmisliti ukupnost naših današnjih zbivanja.

Na nama — jer smo na prekretnici epohe — leži i dug jučerašnjice i dug današnjice. Treba zaroniti i u prošlost, uobličiti onu neizraženu i neispisanu Srbiju, da se u današnjoj borbi novog sa starim ne bi samo rovhatalo bez šablona nego i ono staro jer ga samo tako možemo savladati — i u nama samima. A tada se zaista neće desiti da nam sloboda u stvaralaštvu znači spontani pad unatrag, u slutnje i košmare moderne između dva svetska rata, ili pseudorealistička lutanja književnosti srbijanskog predvečerja XX veka.

Miroslav ĐORĐEVIĆ

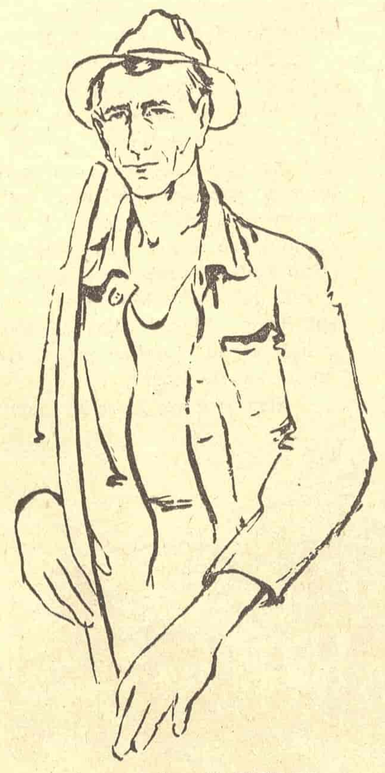

Hanja Kulenović: Zadrugar

Lice i naličje

NEŠTO O SPIKERIMA

Mi smo već navikli da nam radiospikeri sa stanice Beograd I serviraju razna »ugodna« iznenađenja; kao, naprimer, da je operu »Nikola Šubić Zrinjski« komponovao Ivan Susanjin (ovo navodim najozbiljnije, bez »vica«!), ili da nam objave Sičilijanu iz »Kavalerije Rustinikane«, a mi čujemo Žena je varljiva iz »Rigoleta«.

Možda bi se nekako i pomirili sa tim kalamburima koji spadaju u veće humora, da se spiker (onaj sa basbaritonom) nije zainatio da nam i lepi srpskohrvatski jezik »obogati« mnoštvom novih akcenata. Tako smo, naprimer, imali prilike da čujemo u nedelju, 22 o. m. u predavanju o rodoljubivoj poeziji D. Filipovića od M. M. Pešića, da je Srđa Zlopogleđa ogrnuo kosmat ćurak — sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu — (mesto ćurak — sa kratkim silaznim akcentom na prvom slogu), da postoji vila — sa kratkim silaznim akcentom na prvom slogu — zagorkinja (mesto vila sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu).

Ali ne samo to. Uvaženi spiker je pročitao ono nekoliko citata iz Filipovićeve poezije sa takvim nerazumevanjem teksta i poezije uopšte, da nešto slično nikad nismo čuli, pa čak ni iz usta najgoreg osnovca. Smelo tvrdimo da dotični spiker nije u životu pročitao ni »pradjedovsku« narodnu pesmu, a da o umetničkoj poeziji i ne govorimo. To je bilo takvo besmisleno izgovaranje reči, da se nama, živima, dizala kosa na glavi, a verovatno bi se i nesrećni mrtvi pesnik (kad bi postojao »zagrobni život«) tri puta prevrnuo u grobu. A Srđa Zlopogleđa bi ga sigurno dočekao »srđinski« što mu je na pleća natakario ćurak (sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu). Kad bi ga počastio nekim pečenim ćurkom, možda bi mu junak i oprostio. Ovako... Pa ni silni Strahinjić Ban neće mu oprostiti što je rekao za njegovu sablju da će talkovati dane...

Ovo spikeru: Pazite da vas zbog ovog Srđinog ćurka, (sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu) neki »srditi« slušalac ne nazove — ćurkom! (sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu) Zatim, da vam još uzgred napomenemo: ne kaže se kupiti (sa dugim uzlaznim akcentom na prvom slogu) seno, nego kupiti (sa kratkim silaznim akcentom na prvom slogu) seno; kupiti (sa dugim silaznim akcentom na prvom slogu) možete cigarete ili šibice itd... Zatim, ne akcentuje se odvâjkada, (sa kratkim uzlaznim akcentom na prvom slogu) nego odvâjkada (sa dugim silaznim akcentom na prvom slogu). Ne kaže se izbor pesničkih dela, (sa kratkim silaznim akcentom na prvom slogu) već izbor i pesničkih dêla. Itd. itd.

Krajnje je vreme da spikeri »zagreju stolicu« i nauče maternji jezik! Nije dovoljno imati spikere sa blagozvučnim glasom, već je potrebno da spikeri imaju i nešto u glavi.

P. S. PETROVIĆ

U ČAST DESETOGODIŠNJICE NARODNOG USTANKA

Desetogodišnjica ustanka naroda Hrvatske proslavljena je u Zagrebu nizom značajnih kulturno-umetničkih priredaba i manifestacija. U atriju Jugoslavenske akademije znanosti i umetnosti otvorena je izložba radova članova Akademije, odeljenja za likovne umetnosti i muziku. Svoje radove izložili su Antun Augustinčić, Vanja Radauš, Krsto Hegedušić, Ljubo Babić, Vladimir Becić, Tomislav Krizman, Frane Kršinić i Marin Tartalja. Izložene studije, makete, crteži i skice, specijalno probrane za ovu svečanu priliku i sada prvi put prikazane javnosti, ističu se svojom visokom umetničkom vrednošću kao i svojom sadržajnom i idejnom povezanošću s našom današnjom stvarnošću Izložba ostaje otvorena do 5 augusta.

Udruženje likovnih umetnika Hrvatske takođe priređuje izložbu svojih članova slikara i vajara, koji su sudelovali u NOB. Na izložbi su između ostalih zastupljeni: Radauš, Detoni, Herman, Murtić, Parać, Postružnik, Prica, Šimaga, Reiser, Šestić Tolić, Zupa i dr. s radovima, koji se čuvaju u Muzeju narodnog oslobođenja.

U proslavi 10-godišnjice narodnog ustanka sudelovalo je i Hrvatsko narodno kazalište. U predvorju kazališta bila je od 22 do 27 jula organizovana izložba »Partizanske pozornice«, koja je današnjoj zagrebačkoj publici pružila priliku da se bliže upozna s kazališnom delatnošću na oslobođenoj teritoriji u toku NOB. Na izložbi su bili izloženi zanimljivi dokumenti o stvaranju i delovanju partizanskih kazališnih družina: lične isprave pojedinih glumaca, fotografije, programi, plakati, akta narodnih vlasti, novinski izresci i ostali materijal u vezi s radom partizanskih glumačkih družina. — Na glavni dan proslave, 27 jula, davana je u Velikom kazalištu svečana pretstava Gundulićeve »Dubravke«, u obradi i režiji Tita Strozzija, sa scenskom muzikom Jakova Gotovca i u inscenaciji prof. Ljube Babića. Glavne uloge tumačili su Mira Župan (Dubravka) i Drago Krča (Miljenko). — Državni simfonijski orkestar dao je svoj svečani koncerat 24 jula u koncertnoj dvorani »Istra«. Na programu su bila isključivo dela domaćih autora: Dramatska uvertira Blagoja Berse, Devčićeva »Istarska svita« i prva simfonija Silvija Bombardellija, koja je tom prilikom prvi put izvedena na koncertnom podiju.

ČLANOVI ULUSA OTVORILI SU PRVU PRODAJNU IZLOŽBU RADOVA SA VEOMA PRISTUPAČNIM CENAMA

U Galeriji likovnih umetnika Srbije na Terazijama u Beogradu otvorena je izložba likovnih radova manjeg formata sa najvećom prodajnom cenom 10.000 dinara. Cilj ovakve izložbe je da se omogući ljubiteljima slika i vajarskih radova kupovina umetničkih dela. Izlagači su spremni da se prilikom prodaje radova sporazumeju sa kupcima i o eventualnom ustupanju slika na otplatu. Usled visokih cena likovnih dela na redovnim prolećnim i jesenjim izložbama, njih su mogli da kupuju uglavnom državne ustanove i razne društvene organizacije. Na ovoj izložbi umetnički radovi postali su pristupačniji i ostalim ljubiteljima likovne umetnosti.

GIPSOTEKA SREDNJOVEKOVNIH STEĆAKA U SARAJEVU

Povodom proslave desetogodišnjice Narodnog ustanka u Sarajevskom zemaljskom muzeju otvorena je gipsoteka srednjovekovnih nadgrobnih spomenika — stećaka. Među njima ističe se obelisk visok preko četiri metra iz petnaestog veka. Zanimljiva je i originalna ploča sa pismom iz vremena Kulina bana, nađena kod Visokog. Pored odliva stećaka u gipsoteci se nalaze i crteži i fotografije koje daju sistematski pregled oblika ukrasa na stećcima, i fotografije raznih interesantnih nadgrobnih spomenika po Bosni i Hercegovini.

REPERTOAR HRVATSKOG NARODNOG KAZALIŠTA U NOVOJ SEZONI

Hrvatsko narodno kazalište, koje je svoju ovogodišnju sezonu završilo 27 jula svečanom izvedbom Gundulićeve »Dubravke« u čast desetogodišnjice narodnog ustanka, pripremilo je repertoar za iduću kazališnu sezonu, koja će početi sredinom septembra. Dramski ansambl prikazivaće veći broj novih domaćih i stranih većinom klasičnih dela. Od domaćih autora na repertoaru se nalaze dela Miroslava Krleže »Maskerate« i »Legende«, drama »Protiv vjetra«, koju sa zajednički napisali Marin i Jure Franičević, Strozzijeve »Utvare«, Nušićevo »Opštinsko dete«, »Pepeljuga« Jakše Kušana i još jedno savremeno dramsko delo. Iz stranog repertoara izvešće se dela Šekspira (Julije Cezar i Na tri kralja), Eshila (Agamemnon), Šoa (Sveta Ivana i Ljubavnik od zanata), Bomaršeov Seviljski brijač kao i drama savremenog talijanskog dramatika De Filipa »Napuljski milionari«. — Operski ansambl izvešće među ostalim novu operu Jakova Gotovca »Mila Gojsalićeva«, a od stranih majstora Vagnerovu operu »Loengrin«, Verdijevu »Travijatu« i Donicetijev »Ljubavni napitak«. Osim toga i drama i opera izvešće veći broj dela iz svoga lanjskoga repertoara.

NAJNOVIJI BROJ »REPUBLIKE«

Najnoviji broj »Republike« donosi sledeće priloge: Ervin Šinko »Borba protiv naturalizma ili strah od ljudskog«, Gustav Krklec: »Ni pjesma ni priča« (pesma), Vladimir Popović »Lirske minijature« (pesme), Ivo Andrić »Proba«, Olinko Delorko Četiri pjesme, Augustin Stipčević Tri pjesme, Novak Simić »Hladni gnjev«, Đuro Šnajder Dvije pjesme, Vladimir Čerkez Tri pjesme. U rubrici Dokumenti i komentari: Ladislav Zimbrek »Mladi Cesarec«. U rubrici Osvrti: Živko Jeličić »Marginalije uz prozu Vjekoslava Kaleba«, Vlatko Pavletić »Bilješke uz lirsko kazivanje Grigora Viteza«, Josip Barković »Milan Nožinić: Demonja«, Augustin Stipčević »Dvije dramske premijere«, Josip Tomić »Alphonse Daudet«, B.. »Stogodišnjica smrti J. F. Coopera« Ivo Frangeš »Jedan talijanski humorista«, Julije Benešić »Kozerija o korektorima«, U rubrici Bilješke: Etbin Kristan — U spomen Hijacintu Petrisu — Stogodišnjica rođenja Laze Lazarevića — Matica slovenska obnavlja svoju djelatnost — V. Novak u slovenskom prijevodu — Dramsko djelo Prežihova Voranca — Francuski književni časopisi o Jugoslaviji — Biblioteca Italiana — Jugoslovenska književnost u Italiji — Vjesnik bibliotekara Hrvatske i dr.

BELEŠKE

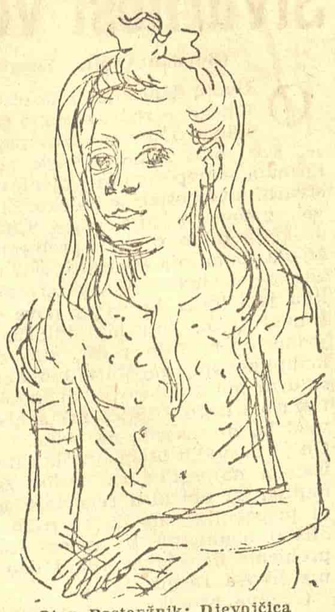

Oton Postenžnik: Djevojčica (Likovni prilog u najnovijem broju »Republike«)

OTKRIVENA SPOMEN-PLOČA IVANU GORANU KOVAČIĆU

U Mlinarskoj ulici br. 16 u Zagrebu, na kući gdje je Ivan Goran Kovačić od godine 1939 do 1942 živeo, i odakle je, potkraj 1942, krenuo u partizane, otkrivena je 25 jula spomen-ploča, koju je u poočast palog pesnika postavio Savez boraca Prvog rejona. Prigodom svečanosti otkrića govorio je u ime Saveza boraca prof. Stanko Dvoržak, a u ime Društva književnika Hrvatske književnik Grigor Vitez.

»IZLOŽBA OTPORA NAŠIH NARODA KROZ VEKOVE« OTVORIĆE SE U DUBROVNIKU

Dubrovački Arhiv republike i druge kulturno-istoriske ustanove Dubrovnika raspolažu obimnim materijalom koji omogućuje da se organizuje jedna izložba sa prikazom otpora Dubrovačke republike, drugih primorskih gradova i susednih krajeva protiv tuđinaca — zavojevača. Već je i izabrana zgrada u kojoj bi se mogla otvoriti izložba. U obzir su bile došle, po svome prostranstvu, stari manastir svete Klare i palata Sponza. Pošto će adoptacioni radovi na palati Sponza pre biti završeni u njoj će se i organizovati izložba.

STOGODIŠNJICA RODENJA IVANA TAVČARA

Sto godina od rođenja poznatog slovenačkog pisca, autora poznatog romana »Visočka hronika«, navršava se 28 avgusta ove godine. Tim povodom osnovan je još proletos, na inicijativu kulturnih i prosvetnih radnika iz Škofje Loke, rodnog kraja pisčevog, odbor za proslavu, čiji je pokrovitelj pretsednik Prezidijuma Narodne skupštine Slovenije, književnik, Josip Vidmar.

Od 25 avgusta do 2 septembra odbor. organizuje niz predavanja o Tavčaru, književnih večeri posvećenih piščevim delima i izložbi Tavčarevih štampanih dela i rukopisa. U pozorištima Slovenije prikazuje se dramatizacija njegovih romana »Visočka hronika« i »Cveće u jesen«. Slovenačka izdavačka preduzeća obeležiće ovu godišnjicu objavljivanjem novih izdanja odabranih Tavčarevih romana i pripovedaka.

PREDJAMSKI ZAMAK KOD POSTOJNE — ZNAČAJAN KULTURNO ISTORISKI SPOMENIK BIĆE OBNOVLJEN

Nekoliko arheologa, članova Akademije znanosti i umetnosti iz Ljubljane, zajedno sa studentima radi na naučnom sređivanju i obnavljanju čuvenog Predjamskog zamka kod Postojne, koji potiče iz Srednjeg veka. Veoma je interesentno i preistorisko nalazište iz kamenog doba koje se nalazi ispod samog zamka. Nedaleko od poznate Postojnske Jame, obnovljeni zamak postaće novo privlačno mesto za turiste koji i inače u velikom broju posećuju ovaj živopisni kraj naše zemlje.

DOKUMENTARNI FILM »TRUBAR MEĐU NAMA«

Slovenačko filmsko preduzeće »Triglavfilm« završilo je nekoliko novih dokumentarnih filmova. Pored ostalih, snimljen je povodom proslave četiristogodišnjice izlaženja prve slovenačke knjige, i film »Trubar među nama«. Primož Trubar veliki slovenački reformator smatra se pokretačem slovenačke književnosti na narodnom jeziku.

BIBLIOGRAFIJA

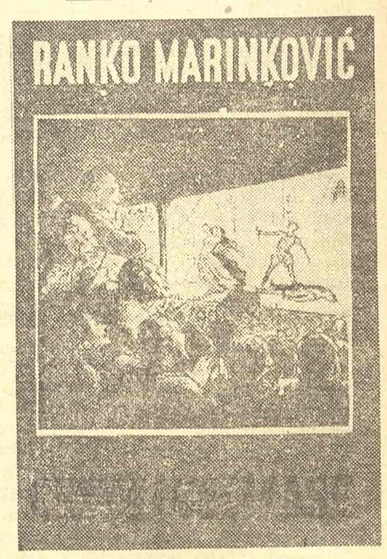

Ranko Marinković: Geste i grimase, kazališne kritike. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 255, cijena 90 din.

Prežihov Voranc: **Gosposvetsko polje.** Preveo Ladislav Zimbrek. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 104, cijena 65 din.

Heinrich Heine: **Poezija.** Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 43, cijena 56 din.

Ivan Đaja: **Ljudi na vodi,** pripovetske. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1951, ćirilicom, str. 127, cena ?

Hajnrih fon Klajst: **Razbijeni krčag,** vesela igra. Preveo Boško Petrović. Izdanje »Matice srpske«, Novi Sad 1951, ćirilicom, str. 152, cena ?

V. G. Koroljenko: **Pripovijesti.** Preveo Ljubomir Jesih. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1951, latinicom, str. 446, cijena 198 din.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629

Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.